

VLADARSKA ZADUŽBINA SV. BARTULA U SREDNJOVJEKOVNOM SELU TRŠCI

Nikola JAKŠIĆ
Filozofski fakultet Zadar

UDK 949.75"04/14" Tršci
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 23. XII. 1999.

U radu se raspravlja se o srednjovjekovnom selu Tršci koje je od 1324. godine uključeno u Zadarski distrikt. Određuje se precizno smještaj sela, utvđuju njegovi gospodari, kako Zadrani tako i hrvatski plemići Šubići i biskup kninski. U okviru vlasničkih odnosa šire se izlaže spor oko terena u Tršcima koji je u 15. stoljeću vođen između Ugrina Ugrinića Šubića i njegove sestre Marisstelle, kćerke Ivana Neorića. Upozorava se na arheološkim zahvatom istražene ostatke seoske crkve sv. Bartula. Upozorava se na titulara crkve koji je, čini se, zaštitnik više europskih dinastija tijekom ranog srednjeg vijeka. Zaključuje se da je ranokršćanska crkva obnovljena u 9. stoljeću od strane nekog pripadnika vladarske dinastije, koji je tu bio i pokopan u sarkofagu. Ukazuje se na zamjetne sukladne pojave u arheološkoj građi otkrivenoj u ruševinama spomenute crkve s arheološkim nalazima iz Crkvine u Biskupiji kod Knina, gdje je bio vladarski mauzolej.

Srednjovjekovno selo Tršci jedno je od onih starih hrvatskih sela o kojem su u zadarskoj arhivskoj građi sačuvane relativno brojne vijesti. Počinjemo ih pratiti već od druge polovice 11. stoljeća, a u većem broju od kraja 13. stoljeća, odnosno od onog vremena kada notarska služba u dalmatinskim gradovima pa tako i Zadru znatnije dobija na važnosti. Te su vijesti osobito brojne tijekom druge polovice 14. i cijelog 15. stoljeća. U zadarskom notarijatu toga doba mnogo se prostora posvećuje kupoprodajnim ugovorima, a među njima se onda često susreću vijesti koje zrcale zemljišne odnose u zadarskom zaleđu. Među brojnim selima u takvim prigodama spomenutim vrlo često susrećemo toponim Tršci, zapisan u latinskim tekstovima u više inačica ove, govornicima neslavenskih idioma, složene konsonantske grupe. Dakle, relativno brojne vijesti o tom selu tijekom stoljeća srednjega vijeka kao i činjenica da je u nedavnim arheološkim zahvatima istraženo njegovo srednjovjekovno groblje s ruševinama crkve, razlozi su što na njega svraćamo pozornost, posebno zato što neka od predloženih rješenja značajem nadilaze interese vezane uz istraživanja lokalne srednjovjekovne topografije.

Srednjovjekovni Tršci bijahu selo istočno od Zadra, izvan opsega što ga je ranosrednjovjekovni grad baštinio iz antike. Nalazilo se dakle u okruženju na kojem se

prostirala vlast hrvatskog vladara i ujedno crkvena jurisdikcija ninskoga biskupa. Susrećemo ga u povijesnim vrelima i tijekom 17. stoljeća, ali mu se od kraja tog stoljeća gubi svaki trag u pisanim vrelima.

Mnoga su srednjovjekovna sela u zadarskom zaleđu "nestala" upravo u to vrijeme zbog znatnijih demografskih pomicanja izazvanih tursko mletačkim sukobima, posebno nakon Morejskog rata, a Tršci su samo jedno od njih.

Tršci bijahu inače jedno od onih sela za koje su zadarski građani u srednjem vijeku pokazivali veliko zanimanje. To je poznato svakom istraživaču koji je prelistavao zadarsku arhivsku građu, posebno notarske spise susrećući se nerijetko s imenom sela, a ujedno i s ponekim mikrotoponom, pojedinim njegovim posjednikom, zakupnikom, žiteljem, župnikom i sl. Arhivske su vijesti brojne, a Tršce nerijetko susrećemo i u već objavljenoj građi.¹ Ističemo to iz razloga što nam nije namjera osvrtni se na tu građu u cjelosti jer bi to zahtijevalo mnogo prostora. Ipak, odabir informacija bit će takav da jamči kako ćemo na vrlo različita pitanja moći razložno odgovoriti. Prvo se od njih odnosi na zemljopisni položaj i veličinu srednjovjekovnog sela.

Već smo u raspravi o susjednom srednjovjekovnom selu Kamenjane, objavili opis granica sela Tršci kako su zabilježene 28. listopada 1382. godine.² Na sjeveroistoku bijahu Starovšane, Kamenjane, Podbrđane i Lemeševo Hrašće, na jugoistoku Jošane Velike, na jugozapadu dijelom Galovac, a dijelom javni put, te na sjeverozapadu Marošćina i Zemunik. No takvih je i sličnih opisa granica sela Tršci mnogo, ponekad s manjim razlikama u iskazima. Nećemo ih sve navoditi, ali ćemo iskoristiti svaku od tih informacija za dobivanje što cjelovitije predodžbe o arhivskoj ponudi. U jednom opisu granica iz 15. stoljeća spominje se na južnoj starni sela Tršci uz Jošane i Gorica; umjesto toponima Marošćine, sada je toponim Mrljane, a nedostaje Zemunik na sjeverozapadu dok se na sjeveroistoku uz prije istaknuta četiri sela (Starovšane, Podberjane, Kamenjane, Lemeševo Hrašće) spominje i Hotušina.³ U trećem pak slučaju, starijem od ovdje spomenutih, iz 1336. godine umjesto Galovca spominje se selo Račice.⁴ No to je iz razloga što je Galovac

---

¹ Primjera radi ističem da se u knjizi T. RAUKARA, *Zadar u XV stoljeću*, Zadar 1977., Tršci spominju preko 30 puta na vrlo različitim mjestima u tekstu. Srvani index.

² N. JAKŠIĆ, Srednjovjekovno Kamenjane s crkvama sv. Jurja i sv. Luke, *Starohrvatska prosvjeta* III/17, Split 1988., 113. bilj. 22.

³ *Totius ville Terccici hii sunt confines: de austro sunt terre et confines ville vocate Gelsane partim et partim terra et pascua ville Gorca monasterii sanctorum Cosme et Damiani de Rogouo. De quirina est via antiqua et comunis inter heredes de Gallelis et dictam villam Tercci. De borea sunt terre et pascua ville vocate Merglane, de traversa partim sunt terre et confines Lemeseuo hrastie et partim terra vocata Hotuschina que est heredeum quondam Ser Georgii de Zandulinis et partim terra ville Camegnane et partim terre et mete ville Podbergiane et partim terre et pascua ville Starofsane.* Državni arhiv Zadar (dalje DAZd), *Spisi zadarskih notara* (dalje SZN), N. Benedicti BV7, 5.

⁴ *...quibus omnibus decem sortibus terre seu ville de borea terra heredum Miche Bochorci et eius nepotis et partim terra de Podbergiane, de austro terre ville de Gelsane et partim terra Lemeseuo Chrestie, de quirina partim via publica et partim terra de Racica et partim pasculum monasterii sancti Cosme et Damiani de Monte, de traversa terra aliorum consortium de Trecci et partim terra vocata Chotuschina et partim terra de Podbergiane,* T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus* (dalje CD) X, 26.

kao toponim iznjedren u dijelu sela Račica kada su tamo Zadrani Galelli stekli posjed. Jedan dio sela Tršci bio je pak fizički odvojen od matičnog prostora, smješten između Kamenjana i Lemeševog Hrašća, što potvrđuje izvor iz 1343. godine.⁵ U svakom slučaju, prema različitim arhivskim informacijama 14. i 15. stoljeća, granice sela Tršci u to su vrijeme opisane na sljedeći način:

NE Starovšane, Podberjane, Kamenjane, Lemeševo hrašće, Hotušina
SE Lemeševo Hrašće, Jošane Velike, Gorica
SW Račice (Galovac) i stari javni put
NW Mrljane (Zemunik), Starovšane

Izloženi podaci bit će dostatni za prostorno definiranje sela. Iako se tu spominje niz sela koja više ne postoje (Starovšane, Podberjane, Hotušina, Kamenjane, Lemeševo Hrašće, Račice, Mrljane) ipak raspoložemo valjanim podacima koji nas neposrednije orijentiraju u prostoru. Ponajprije su to današnji nazivi sela Jošane, Galovac, Gorica i Zemunik. Tu su zatim i rezultati naših ranijih topografskih rasprava. Utvrdili smo da je srednjovjekovno Kamenjane kod crkvice sv. Luke u Škabrnji, a da je crkvice sv. Marije u zaselku Ambar u Škabrnji zapravo srednjovjekovna crkvice sv. Jurja koja je u dokumentima 12. stoljeća vezana uz toponim Kamenjane, dok se u dokumentima nastalim tijekom 14. i 15. stoljeća spominje kao župna crkva Starovšana i Podberjana.⁶ Osim toga sačuvani su na terenu i neki mikrotoponimi koji se referiraju na ranija srednjovjekovna sela, primjerice *Podberjane* u Škabrnji, *Lemešić gaj* u Prkosu, *Račice* u Debeljaku i *Tršci* u Galovcu. Utoliko postaju raspoznatljivi mnogi orijentiri od sjevera prema istoku i dalje u Zemuniku Gornjem, Ambaru, Škabrnji, Prkosu, Jošanima, Gorici, Galovcu, Debeljaku i Zemuniku Donjem (Mostar). To bi bio popis današnjih toponima koji okružuju prostor nekadašnjeg srednjovjekovnog sela, a sačuvani toponim *Tršci* u sjevernom dijelu Galovca samo potvrđuje valjanost ove lokacije. (Vidi kartu)

Dio zemalja koje su pripadale selu Tršci nalazio se istočnije i nije bio fizički vezan uz matični prostor. Bio je ograničen terenima Kamenjana i Lemeševog Hrašća, a nalazio se zapravo u polju Kamenjana.⁷ Zato i susrećemo različite vijesti o granicama sela Tršci na

---

⁵ 1343. Daniel Varikaša kupuje zemlju u Tercci od Jurja Mirosavljevića iz Bribira. *Que villa Tercci tota habet has confines: De austro sunt terre ville vocate Gelsane, de quirina sunt partim terre monasterii sanctorum Cosme et Damiani de Monte Jadrensis diocesis et partem terre Nicolai Madii Galleli et partim terre heredum Mauri Barthe de Grisogonis, de borea terre ville vocate Merglane et partim terre de Starossane et de traversa partim terra vocata Chotuschina, quam heredes Mathei Cavate tenent et partim terre de Lemesseuo chrastie in quibus confinibus transversalibus et ultra ipsos confines traversales sunt terre dicte ville Trecci infra terras de Camegnano*, CD, XI, 106.

⁶ N. JAKŠIĆ, op. cit. 113.

⁷ 1338. 10. IX., Andrija arhiprezbiter bribirski prodaje Danielu Varikaši zemlju... *que terra sita est in villa Tresci, et etiam partem continentem ad ipsam terram que est in campo Camegnane*, CD, X, 412;
1343., Daniel Varikaša kupuje zemlju u Tršcima od Jurja Mirosavljevića iz Bribira... *et de traversa partim terra vocata Chotuschina, quam heredes Mathei Cavate tenent et partim terre de Lemesseuo chrastie in quibus confinibus transversalibus et ultra ipsos confines traversales sunt terre dicte ville Trecci infra terras de Camegnano*, CD, XI, 106.

strani svijeta *traversa*. U nekima se spominju samo Starovšane i Podberjane, očito kada se misli samo na uži matični prostor, a u nekima k tome Kamenjane i Lemeševo Hrašće, kada se u opis međa uključuje ukupan prostor. Prema tome granice matičnog prostora srednjovjekovnog sela bile su uže:

NE	Starovšane, Podberjane,
SE	Jošane, Gorica
SW	Račice (Galovac)
NW	Zemunik, Starovšane

Sama Hotušina kod koje stoji oznaka *terra*, a ne *villa*, ponekad se iskazuje kao dio Podberjana.⁸

Što se tiče fizičkih karakteristika prostora, treba istaknuti da je kroz selo Tršci teкао potok koji se spominje u dokumentima još krajem 13. stoljeća, a na kojem se u dokumentima od kraja 15. i tijekom 16. stoljeća spominju mlinovi različitih vlasnika.⁹ Neki su od njih bili na lokaciji zvanoj Zovanščina, primjerice onaj koji se spominje 1486. godine, pa opet isti ili neki drugi ali oštećeni mlin na istoj lokaciji 1509. godine.¹⁰ Jedan se mlin nalazio u polju na terenu u vlasništvu Margarite, žene Franje Pečara, a drugi na terenu u vlasništvu Tome Maurovog Grisogona.¹¹ Treći se pak opet spominje na terenu koji je u vlasništvu hospitala sv. Marka iz Zadra, a zajednički su ga posjedovali žitelji susjednih zaselaka, Stojmil Markičić iz Dolinci, Petar Stanković iz *Cucilzi* te Stjepan Klisura iz Suheračice.¹²

1338. 12. XII., Zadarski suci dosuđuju pravo na Tršce zadarskim plemićima i nalažu šutnju Matiji Vučete iz Bribira... *rerum de quadam terra et occasione cuiusdam terre posite infra confines Camegnanum, quam predicti petitores asserebant pertinere et spectare ex forma suorum instrumentorum emptionis suarum terrarum ville Treceçi* ..., CD, X, 438.

⁸ 1412. 17. I., ...*vocatum Cotuchina positam in villa Podbrigliane districtus Jadre infra hos confines: de quirina sunt territoria ville Terçici et ab alias tribus partibus sunt territoria ville Podbrigliane.*, DAZd, SZN, T. de Prandino, B I, F I, 340.

1445. 15. I. (1446) ... *positam a parte quirinali dicte ville Podberiane in loco uocato Hotuschia.*, DAZd, SZN, J. Calcina, B II, F III/5, 239.

⁹ Vidi u tekstu naprijed.

¹⁰ 1486. 1. III, ... *molendinum a blado positum apud villam predictam (Terzizi) in loco Zunauschina*, DAZd, SZN, G. Grisini, B I, F118;

1509. 21. X, ... *concesion a liuello per anni 29 alli Mattio Balsiceuich e Simon Zelencouich da Migliaza, a Filipo Fariseuich da Terzizze d'un luoco da molin da biade ruinato, posto a Terzizze in loco Zovanschina, per L. 9 di liuello all'anno e macinar a padroni sacci 6 gratis.*, S. GUNJAČA, *Repertorium actuum domini Antonii de Zandonatis olim publici et iurati notarii Iadre*, Starine 42, Zagreb 1949., 299.

¹¹ 1514., ... *molendinum a grano positum in poglia Tercce super terreno domine Margarite uxori Ser Francisci de Pechiaro*, DAZd, SZN, J. F. Raimondus, B I, F /2 180.

1519., ... *un molemdino Ser Tomassi de Grisogonis condam domini Mauri in villa Terçici* ..., DAZd, *Atti del conte P. Marcello*, 2/90.

¹² DAZd, SZN, S. Damiani, B IV, F V/9, 72'.

Teritorijalna pripadnost sela Tršci

Tršci su bili barem do 1324. godine u sastavu županije Luka. O tome svjedoči isprava kojom Ratko iz Dola ustupa svoje pravo na jedan ždrijeb (oko 7 ha) u selu Tršci Zadranima Jurju Vuletiću i Danielu Varikaši za cijenu od 26 libara godišnje. Zakupljeni je ždrijeb bio inače trećina od svega što je u tom selu posjedovao Mihovil pokojnog Slavogosta iz Bribira, a darovao ga je Ratku Radunovom iz Dola s nekih razloga koji u samoj ispravi nisu pojašnjeni. Iako je ta isprava datirana 1330., nije uputno naznačenu godinu uzimati kao argument da su Tršci još te godine u Luci.¹³ Naime u tom se dokumentu poziva na stariju ispravu skradinskog notara Stojka o terenima u Tršcima od 20. V. 1323. godine. Evo citata: 1330. 2. VII., *Ego Radius condam Raduni de villa Dol facio vigorem et robur uobis Jurislauo Vuletich et Danieli de Varicassis ciuibus Jadre de uno meo publico instrumento et omnibus iuribus meis que ex ipso habeo scripto manu per Stoyco olim Drasche Scardone ciuitatis iuratum notarium sub anno domini millesimo trecentesimo vigesimo tercio, mensis mai die vigesimo, indictione sexta; per quod Michael filius condam domini Slavogosti de Breberio inpignorauit et locauit mihi terciam partem terrarum suarum, videlicet unum sortem et terciam partem vinearum ad dictam sortem pertinentium, positam in villa Terčici in Luca.*¹⁴ Iz citiranog ulomka razabiremo dvije važne činjenice: prvo, da je selo Tršci godine 1323. u Luci, dakle na prostoru pod upravom hrvatsko ugarskog vladara i drugo, da su tu posjednici Šubići Bribirski, pripadnici hrvatskog rodovskog plemstva.

O Bribircima kao vlasnicima zemalja u srednjovjekovnom selu ima više podataka u vrelima kasnijeg datuma. No jednako tako od druge polovice 13. stoljeća tu su posjednici i Zadrani o čijim terenima ima više informacija. Ponajprije su to zadarski plemići. Bogde de Lourechina bio je, primjerice, u sporu s nasljednicima pokojnog Bocaričija de Fruminno, tj. njegovom udovicom Stanom te kćerkom Branom, ženom Mihe de Matafaris, koji je svoju rodbinu pred sudom i zastupao. Nasljednike Stjepana de Formino u istom je pak sporu zastupao Miha Micusch. Bio je u Tršcima nekoć posjednik i Vito de Cerna koji je svoju zemlju ustupio pokojnom Bogdi de Lourechina.¹⁵ Iz istog je vremena sačuvano i svjedočanstvo o uvjetima pod kojima Marko pokojnog Stanoscija, bivšeg kmeta Bogde de Lourechina stupa na rok od narednih pet godina u kmetski odnos prema Mihi Matafaru kao nasljedniku Bocaričija de Fruminno i to prema običajima koji su inače vrijedili u selu Tršci. Ipak, u slučaju da u međuvremenu izbije neki sukob, ugovor predviđa da će kmet biti slobodan. On inače ima obrađivati jedan ždrijeb s kojega je dužan podavanja vlasniku, a sam će moći privesti kulturi jedan gonjaj koji je sada pod šumom i koristit će ga bez

---

¹³ Kao primjerice kod T. RAUKAR, op. cit., 43.

¹⁴ CD, IX, 528.

¹⁵ M. ZJAČIĆ, *Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo, 1279.-1308.*, Zadar 1959., (dalje SZB I), 108, 113, 119, CD, VI, 664.

ikakvih obveza prema vlasniku. Kuća koju će podići na ždrijebu pripada samome vlasniku.¹⁶

Kao što vidimo, već u drugoj polovici 13. stoljeća u Tršcima susrećemo članove poznatih zadarskih obitelji (de Cerna, de Lourechina, de Formino i de Matafaris), a mogući sukob koji se čak predviđa kao da ukazuje na nedovoljno siguran status zadarskog posjeda izvan gradskog distrikta, na prostoru Hrvatsko-ugarskog kraljevstva, odnosno na gospoštiji bana Pavla Šubića. Spominjani je posjed bio u neposrednom susjedstvu Zemunika, dakle na samoj granici Hrvatske i Zadra, ali sa hrvatske strane. Kmetski je ugovor naime sastavljen 25. srpnja (na dan svetog Jakova apostola, inače zaštitnika srednjovjekovnog Zemunika), istog onog dana kada je zadarski knez donio odluku da se Zadraniu Franji Lompre de Nicola namiri šteta od imovine bana Pavla i njegove braće, čiji su podanici oteli rečenom zadarskom građaninu 29 krava. Predhodnih su se dana naime Zadrani sastali s banom Pavlom u dva navrata, najprije u Rogovu, a kasnije u Stomorinu selu, oba puta na samoj granici distrikta, a sve u cilju izgladaivanja međusobnih nesporazuma.¹⁷

U prvoj polovici 14. stoljeća susrećemo već 1318. godine Zadrana Ivana de Lemesso koji posjeduje tri ždrijeba,¹⁸ a 1330. godine Lompru de Ciualellija, čija udovica Stana ima šest ždrijebova u Tršcima.¹⁹ Tu je zatim zadarski plemić Krševan de Vitača koji prodaje komad zemlje Danielu de Varicassis.²⁰ Isti Daniel de Varicassis i 1338. godine kupuje komad zemlje u Tršcima od Andrije, nadpopa crkve sv. Ivana u Bribiru, a 1343.

---

¹⁶ 1289. 25. VII., *Fateor ego namque Marcus, filius condam Stanosci, olim uilanus de Bogde, quoniam sponte obligo me et affirmo tibi quidem Miche Mataffari stare et permanere cum domo a modo usque ad annos quinque completos nuper uenturos in uilla Triciçi, que fuit olim Bocorci de Fruminno, secundum quod stat alteri uilani ipsius uille, saluo quod si esset robaria interim, ut unus et alter uilanus ipsius uille recederet, et ego smiliter recedere liberaliter ualeam et possim, et alio modo non. Et ego prenomiatus Micha Mataffari tenor dare tibi dicto Marco unam sortem ipsius uille, sicut ceteris uilanis ipsius uille, et possis disboscare unum gonaiyum comunis de bosco ipsius uille et habere ipsum ad totam tuam utilitatem et profectum per totum predictum terminum, non redendo mihi aliquid de eo, et aduc dono tibi in adiutorium ad fatiendum domum in ea conuenientem, sicut alteri uilani libras III paruorum, quos a te namquam petere nec habere possim, set domus, quando recesseris, mihi remaneat. Et ego Marcus promitti ire ad dictam uillam usque ad proximum festum sante Marie de augusto ad standum.*, SZB I, 108.

¹⁷ SZB I, 110. *Et posmodum (!) nos predictus comes cum pluribus nobilibus de Iadera fuimus insimul cum dicto bano et fratribus suis ad Rogouam pro facere concordium inter nos et ipsos, in quo concordio iurauimus nos uiginti nobilibus de Iadera, et ipse banus cum fratribus suis ac cum uiginti nobilibus de Sclauonia similiter iurauerunt ... et nos alias insimul fuimus cum dicto bano et fratribus suis ac aliis quam pluribus nobilibus ad uillam sancte Marie ...*

¹⁸ 1318. 23. I., ... *tres sortes de terra seu ville Grisogoni de Lemesso, positas in Terzçi in pluribus petijs, cum suis pratis, nemoribus, siluis, gaium(!) et boscum(!) et cum omnibus suis pertinentiis cui de austro Ielsane, de borea posident domina Stana Bocorci et Vulcina Matafaris, de quirina via publica et partim gaium dicte ville, de traversa Lemesseuo hrastie, et partim Selischa quas tenet plebanus sancti Michaelis, et heredes Iohannis de Lemesso, et partim Petrus Zauata et partim Starofsana qui contenti fuerunt de ipsis confinibus coram iudice infrascripto, pro libris CC paruorum cum pena et expensis per cartam, quam dictus Grisogonus dare tenebatur Stephano de Osesico, M. ZJACIĆ - J. STIPIŠIĆ, Spisi zadarskih bilježnika Ivana Qualis Nikole pok. Ivana Gerarda iz Padove 1296 ... 1337, Zadar 1969., (dalje SZB II), 157.*

¹⁹ CD, IX, 528.

²⁰ CD, X, 298.

godine i jedan ždrijeb od Grgura Mirosłavića iz Bribira.²¹ Godine 1338. zatarski suci dosuđuju pravo na neku zemlju u Tršcima, a koja je u granicama Kamenjana, Petru de Mataffaris, Pribi pok. Žuve de Ciuaellis, Grguru de Cotopagna i Danielu de Varicassis pa smo time obaviješteni o svim zatarskim posjednicima u tom trenutku. U toj se presudi nalaže šutnja Mateju pok. Vučete iz Bribira nakon rasprave u kojoj suci nisu imali jedinstveni stav, čak niti o tome treba li u tom procesu postupati *secundum formam statutorum Jadre* pa je konačna odluka donesena preglasavanjem.²² No, ta isprava ukazuje nepobitno na nadležnost zatarskog suda pa je očigledno da su Tršci već tada, dakle 1338. godine, u zatarskom distriktu, a ne više na teritoriju lučke županije. Očito je dakle u razdoblju između 1323. godine, kada je srednjovjekovno selo još u Luci, i 1338., kada je u njemu potvrđena zatarska jurisdikcija, došlo do teritorijalne, a time i juridičke promjene u korist Zadrana. To se bez sumnje referira na poznati savez između Zadrana i Bribiraca kojim su neki Bribirci, *nos fratres berberiensis cum heredibus nostris*, poimence Grgur Mirosłavić, Ivanuš i Marko pokojnog kneza Grgura, Stjepan i Toma pokojnog kneza Ilije, Manojlo, Mihovil i Pavao pokojnog kneza Slavogosta i Stjepan pokojnog kneza Stjepana, postajući građanima priznali Zadru granice distrikta od Rogova do Sutmartindola. Tako su granice zatarskog distrikta bile određene već 1242. godine privilegijem kralja Bele IV., ali igrom nastupajućih povijesnih okolnosti nisu zaživjele.²³ Slučaj sela Tršci podupire stoga ranije mišljenje Beuca da su nakon 1324. godine *Zadrani sav okolni kraj oko Jošana priključili zatarskom distriktu*.²⁴ To stanovište T. Raukar inače nije usvojio jer da *za to ima premalo dokaza*.²⁵

Pripadnost sela Tršci zatarskom distriktu nepobitno je ponovno zasvjedočena 1375. godine formulacijom *villa vocata Treçci districtus dicte ciuitatis Jadre*. Tada naime pred kaptolom ninskim, kao izaslanici zatarskog kaptola prosvjeduju Mihovil Pećar i Krešo Varikaša protiv postupka kninskog biskupa Pavla.²⁶ Prosvjed se odnosi upravo na pitanje sudske nadležnosti za biskupove terene koji su u Tršcima. Kninski je biskup Pavao prvotno pristao da se spor koji je nastao u svezi s reambulacijom međa njegova imanja u selu Tršci ima rješavati samo pred zatarskim sudom, o čemu je postojao i pismeni trag, ali se toga očito nije pridržavao, što je onda postalo i predmetom zatarskog prosvjeda.²⁷

---

²¹ CD, X, 412 i CD, XI, 106.

²² CD, X, 438.

²³ *Item possit commune Jadrensiu de cetero facere et imponere omnem factionem, angariam et collectatus super iobagionibus nostris residentibus in Jadrensi districtu, videlicet a Rogova in Nadinum et in Sutmartindol usque mare versus occidentem secundum privilegia regalia tanquam super hominibus sui iuris et sicut et quando super aliis iobagionibus Jadrensiu duxerit faciendum*, Š. LJUBIĆ, *Listine*, I, 348.

²⁴ I. BEUC, Statut zatarske komune iz 1305. godine, *Vjesnik državnog arhiva* II, Rijeka 1954., 537; N. KLAJIĆ - I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku, Prošlost Zadra II*, Zadar 1976., 220.

²⁵ T. RAUKAR, op. cit., 43.

²⁶ CD, XV, 100-101.

²⁷ *... et ego episcopus (Tiniensis) ex nunc renucto tali paramulatione tacte uel faciende hodie per me aut isto itinere meo hic, quam uolo habere pro non facta, et ex nunc me et iura mea presentis ville de Terçci submicito curie ciuitatis Jadre*, CD, XV 100. Ovaj je dokument inače posve krivo interpretiran u J. BARBARIĆ,

Ovim dokumentom iz 1375. godine dobivamo neka važna i nepobitna svjedočanstva o stanju u srednjovjekovnom selu tijekom druge polovice 14. stoljeća. Tršci su, kao što vidimo, već zasigurno uključeni u prostor zadarskog distrikta, vlasnici terena su različiti zadarski plemići, ali i kraljevi podanici iz Hrvatske, ne samo Šubići već i kninski biskup. To vlasničko stanje izvanredno oslikava notarski instrument od 23. IV. 1391. godine u kojem se opisuju granice Velikih Jošana nabranjem okolnih sela te isticanjem svih tamošnjih posjednika: na sjeverozapadu (de borea) Jošana je selo *Terçci* čiji su gospodari *Zoilo de Ciualellis*, *Maur de Grisogono*, *Andrija Ivana de Grisogono*, *Juraj de Zandulinis*, gospođa *Marija iz Bribira*, gospođa *Lucia*, udovica *Damiana de Zandulinis* i gospodin kninski biskup.²⁸

Zadrani posjednici u Tršcima

Posjednici različitih terena u Tršcima su dakle pripadnici zadarskih plemićkih obitelji *Ciualelli*, *Grisogono*, *Zandulini*, te gospođa *Marija iz Bribira* i biskup kninski. Među njima ne susrećemo većinu zadarskih obitelji iz prve polovice 14. stoljeća, *Vitača*, *Cotopagna*, *Varikaša* i *Matafar*.²⁹ No pratimo li dokumentarnu građu, spoznat ćemo i razloge novome stanju. Ono je temeljitije izmijenjeno tek osamdesetih godina 14. stoljeća. Posjed od 10 ždrjebova *Jakova Varikaše* postao je vlasništvom *Grisogona* ugovorom o mirazu iz 1383. godine. Naime, *Marina*, kći pokojnog *Jakova Varikaše* donijela je taj posjed u vlasništvo novoj porodici udajom za *Andriju Grisogona*.³⁰ Što se drugog *Varikaše* tiče, *Daniela*, njegovi su posjedi prešli na *Grisogone* oporukom udovice mu *Magdalene*,

---

Kninski biskupi i njihova biskupija (o. 1050-1490) u svjetlu novijih arhivskih istraživanja, *Kninski zbornik*, Zagreb 1993., 78. U njemu se ne kaže da je *Pavao* prisvojio selo, a da ga se bio odrekao u korist zadarske općine, kako to hoće *Barbarić*, već je sporna samo sudska nadležnost u njemu, kako smo to gore pojasnili.

²⁸ ... de austro villa *Jelsane parue quam possident Simon draparius et Simon de Gallo et Maria de Breberio et domina Stana relicta Ser Cressii de Begna et partim villa Veterinici quam possidet Castrum Nouum, de quirina villa Goriça quam possidet dominus Abbas sanctorum Cosme ed Damiani, de borea villa Terçci quam possidet Ser Zoilus de Ciualellis et Ser Maurus de Grisogonus et Ser Andreas domini Johannis de Grisogonus et Ser Georgius de Zandulinis et domina Maria de Breberio et domina Lucia relicta condam Damiani de Zandulinis et dominus episcopus Tiniensis et partim villa Galouauas quam possident Ser Benedict de Gallo et partim Maçolus de Gallo, de trauersa villa Lemesseuhrastie quam possidet commissaria domine Magdalene et commissaria Ser Bogde de Lemesso et Ser Marinus de Grano et Budislauus de Breberio et partim villa Uschipach quam possidet Ser Damianus de Nassis et Ser Marinus de Grisogonis, DAZd, SZN, Artucucius, B V, F II.*

²⁹ Od starih vlasnika podrijetlom iz Zadra tu su samo *Ciualelli* čiji se posjed u Tršcima spominje još 1333. godine u oporuci *Stane*, udovice *Lampridija de Ciualelli*, kojom posjed od šest ždrjebova ostavlja sestri *Pribi*, udovici pokojnog *Ivana Ciualellija*, CD, X, 92.

³⁰ DAZd, SZN, J. de *Casulis*, B I, F I/3, 98., od 22. XI. 1383. Posjed *Jakova Varikaše* ... posite in *Trezize* ... opisane su inače granice na sljedeći način: de borea villa *Marstlana partim et partim villa Semolnici*, de traversa partim villa *Sarosane et partim villa Podbraglone et partim villa Camignane et partim villa Lemeseuocrage*, de austro villa *Gelsane Magne*, de quirina villa *Gallouauci*.

kojom zaviješta 10,5 ždrjebova Mauru pok. Petra de Grisogono.³¹ Nabrojenim vlasnicima zemlje u Tršcima iz 1391. godine treba pridružiti i Grgura pok. Vida Zadulina, koji je 1386. godine kupio od Marina pok. Vučine Matafara šest ždrjebova na poziciji zvanoj *Pasghpetichi*.³² Od starih zadarskih posjednika 1391. godine preostali su jedino Civalelli sa šest ždrjebova još iz prve polovice 14. stoljeća. Ali je Ciualelli već sljedeće, 1392. godine prodao Grguru Zadulinu svojih šest ždrjebova za visoku cijenu od 650 dukata.³³ Nedugo zatim Grgur Vita Zadulin kupio je i dva ždrjeba koje je 1391. godine držala Lucija Zadulin, tako da je njegov posjed narastao na 14 ždrjebova.³⁴ Pod nadnevkom 16. veljače 1393. godine spominje se i njegov gaštald Vukac Pribislavov u trenutku kada Martin pokojnog Klapca iz Unca u Lici ugovara s vlasnikom stupanje u kmetski odnos u Tršcima.³⁵

Dva su ždrjeba u Tršcima iza 1391. godine kupile i zadarske benediktinke Sv. Marije, i to od Maura Petrovog Grisogona te od Jurja Vida Zadulinovog tijekom ljeta 1397. godine za cijenu od 1800 denara.³⁶ Jedan se od tih dvaju ždrjebova spominje i kasnije, u

---

³¹ 1387. 21. II., Oporuka Magdalene, udove Ser Daniela de Varicassis. *Item voluit et ordinavit ac reliquit Ser Mauro quondam Ser Petri de Grisogonis totam et integram suam villam vocatam Tercci districtus Jadre in qua sunt sortes decem cum dimidia terre*, DAZd, SZN, *Articucius*, B V, F III.

³² Tih je istih šest ždrjebova već 1397. kupio knez Ivaniš Nelipić. 1397. 8. II., Filip de Georgiis regius admiratus u ime kneza Ivana pok. Ivana Nelipića od Cetine, kupuje onaj posjed koji je 1386. godine Matafar prodao Zandulinu ... *eius villam sorcium sex cum sex villanis positarum in Terça cum suis vineis, terris arratoriis, positum prope Raziza ubi vocatum Pasghpetichi*, DAZd, SZN, *P. de Sarçana*, B I, F III, 549.

³³ 1392. 7. VII., *Ser Zuanne condam Ser Marci de Ciualellis nobilis ciuis Jadre nomine proprio in perpetuum dedit et vendidit Ser Georgio condam Viti de Zadulinis etiam nobilis ciuis Jadre totas et integras suas sex sortes terre partim arratorie et partim vineate ... positas in villa Terciçi et in eius districtu et pertinentis super quibus resident sex villani in pluribus et diversis petiis atque clapis ... de trauersa est villa vocata Camegnanus partim et partim est villa vocata Podberiane et partim est villa vocata Lemesseuo Hrastie, de sirocco est villa vocata Jelsane Magna, de quirina est villa vocata Galouaz, de borea est villa vocata Mergliane ... et hoc pro pretio ducatorum sexcentorum quinquaginta auri in auro ...*, DAZd, SZN, *Articucius*, B II, F VI, 77.

³⁴ 1395. 17. II., Za cijenu od 140 dukata, *nobilis domina Lucia relicta Ser Damiani de Zadulinis ... dedit, vendidit et tradidit nobili viro Ser Georgio condam Viti de Zadulinis totam et integram suam unam possessionem duarum sorcium terrarum positam in districtu Jadre in villa Tercice ... de traversa partim villa Starofsan et villa Podbergian et villa Camignan et villa Lemesseuo hrastie, de austro villa Gelsane Magna, de quirina partim villa Galouas, partim via publica, de borea villa Malsechawas et villa Zelmonici*, DAZd, SZN, *P. de Sarçana* B I, F 10, Vrlo slično i u dokumentu od 28. X 1382. s tim što se selo de borea naziva Maroschina, DAZd, SZN, *P. de Sarçana*, B II.

³⁵ *Volcatio condam Pribislai duornico in Tercici districtus Jadrensi Ser Georgii de Zadulinis...Martinus condam Clapci de Vnaç habitator Jadre villanus futuris in villa Tercici.*, DAZd, SZN, *Articucius*, B IIa, F VI, 127.

³⁶ 1399. 29. ottobre: *Instrumento in forma di privileggio di comprata per le Reverende monache de monasterio di Santa Maria, ò sia più tosto cession di forza e vigor degl'aquisti gia fatti con soldo del detto monasterio dali signori Mauro quondam Piero de Grisogonis e Zorzi quondam Vito de Zadulinis nobili di Zara ... piu di sorti 2 di terren in villa Terçica per denari 1800 de piccoli - appar breviarario nel 1397. 8. luglio, nodaro Articucio de Rivignano, e instrumento 1397. 5. agosto, nodaro Pietro Sarzana.*, N. JAKŠIĆ, Regesti zagubljenih zadarskih kaptolskih isprava na razmeđu XIV. i XV. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 40, Zadar 1998., 88.

drugoj polovici 15. stoljeća.³⁷ Doznajemo pored toga da je iste te godine u Tršcima posjednik i Marica, udovica Nikole de Bisanto.³⁸ Njih nikako nema u popisu posjednika iz 1391. godine, pa je riječ ili o malom posjedu ili je pak pribavljen iza godine 1391. Održali su ga i tijekom 15. stoljeća jer se u Tršcima 1438. godine spominje kao posjednik Matej de Bisanto, a 1457. i 1458. braća Ivan i Matej *de Bisantis nobiles de Cataro* kada unajmljuju sve svoje zadarske posjede, među kojima se onda spominje i jedan ždrijeb u Tršcima.³⁹

Tako spoznajemo ukupnu površinu koju su 1391. godine držali Zadrani, a iznosila je 34 ždrijeba. Ostali su posjednici Marija iz Bribira i kninski biskup. Budemo li u prilici spoznati i veličinu njihova posjeda, saznat ćemo ukupnu površinu sela Tršci izraženu u ždrijebovima.

Šubići posjednici u Tršcima u 14. stoljeću

S bribirskim Šubićima kao posjednicima u Tršcima već smo se susretali u nekoliko navrata. Godine 1323. Mihovil pokojnog Slavogosta iz Bribira posjedovao je tri ždrijeba u Tršcima od kojih je jedan dao Ratku iz Dolca.⁴⁰ Nadalje, Daniel Varikaša kupio je komad zemlje od Andrije, bribirskog arhiprezbitera 1338. godine.⁴¹ Iste godine saznajemo da je zadarski sud naložio šutnju Mateju Vučetu iz Bribira glede zemalja u Tršcima.⁴² Zatim je 1343. Daniel Varikaša kupio zemlju od Jurja Miroslavljevića iz Bribira.⁴³ Dakle, u razdoblju od 1323. do 1343. u četiri navrata susrećemo Bribirce kao vlasnike ili pak kao bivše vlasnike različitih terena u Tršcima. Jednako tako u svim smo tim slučajevima svjedoci gotovo nezaustavljivog procesa u kojem zemlje Šubića prelaze u vlasništvo drugih osoba, u konačnici sve Zadrana, ponajprije Damjana Varikaše. Mnogo kasnije, 1386. godine pojavljuje se prvi put vijest o Mariji iz Bribira, nastanjenoj inače u Zadru kao vlasnici tamošnje zemlje, što se ponavlja i 1391. godine u citiranom popisu svih vlasnika, iz kojega je vidljivo da je Marija tada jedini posjednik među Bribircima u Tršcima.⁴⁴ Dakle,

---

³⁷ 1462. 6. XII., *Locatio pro monasterio S. Marie monialium de Jadra et conductio pro Tomaso Slochiud de villa Migliacica districtus Jadre ... unius sortis uel circa terre aratorie vineate et laboratiue site in villa Tercice super qua residet Johannes Brigaç ...*, DAZd, SZN, S. *Damiani*, B IV, F V/15, 37'. Vidi i T. RAUKAR, op. cit., 185.

³⁸ 1396. 11. II. (1397). *Ser Marinus condam Petri de Grisogonis ... dedit, concessit et locauit Bogdano Cresseuanouich eius villano in villa Terçiçe quator gognaltios terre vineate ipsius Ser Mauri positas in villa Terçiçi in duabus clapis ... de traversa et quirina Ser Georgius de Zadulinis, de austro via publica, de borea Mariça relicta Ser Nicolai de Bisanto*, DAZd, SZB, P, *de Sarçana*, B IV, F 64, 29'.

³⁹ DAZd, SZN, T. *Prandin*, B V, F VII, 179'; S. *Damiani*, B IV, F V/3, 20 i 243'.

⁴⁰ Vidi bilješku 14.

⁴¹ Vidi bilješku 21.

⁴² Vidi bilješku 22.

⁴³ Vidi bilješku 21.

⁴⁴ To je inače instrument kojim Marin de Matafaris sklapa ugovor sa svojim kmetom o obradi komada zemlje U Tršcima. Ugovorom je predviđeno da četvrtinu plodova kmet doveze posjedniku u Zadar.

12. III 1386. *Ser Marinus de Matafaris supradictus in perpetuum dedit, concessit et locauit Drasmilo condam Diminaci villani suo habitatori in villa Tarçiçi districtus Jadre gognale unum cum dimidie vel circa et plus*

iako su Šubići tijekom 14. stoljeća rasprodavali zemljišni posjed u Tršcima, ipak su ostali vlasnicima jednog njegovog dijela. Koliki je taj posjed na kraju 14. stoljeća bio, teško je kazati. Možda nam o tome neke informacije ponudi građa 15. stoljeća.

Posjedi Šubića u Tršcima tijekom 15. stoljeća

O posjedima Šubića tijekom 15. stoljeća potanje smo informirani dokumentima koji se odnose na jedan spor glede vlasništva nad osam ždrjebova u Tršcima kojima je raspolagao knez Ugrin Ugrinić. Najstarija vijest iz 15. stoljeća još je izvan najavljenog spora, a iz nje saznajemo da su knez Ugrin od roda Šubića i gospođa Marisstella, kći pokojnog Ivana Neorića darovali 1420. godine dva ždrijeba u Tršcima Šimunu Menegellu, sinu poznatog zadarskog slikara. O tome nam je sačuvano posredno svjedočanstvo u zadarskoj ispravi iz 1435. godine kojom slikar Marko, sin pokojnog slikara Menegella, kao nasljednik svojega pokojnog brata Šimuna prodaje ista ta dva ždrijeba poznatom Zadraniu Grguru Mrganiću.⁴⁵

Spor o kojem će biti riječ vodio se između kneza Ugrina Ugrinića na jednoj i njegove sestre Marisstelle, inače kćeri kneza Ivana Neorića na drugoj strani. Očito je da su Ugrin i Marisstella djeca različitih očeva, pa znači da su imali zajedničku majku. Za spor saznajemo prvi put 1433. kad Marisstela određuje svojeg muža Mihovila pok. Luke Staničevića iz Šibenika zastupnikom sa zadaćom da ishodi pravo na posjed Tršci, *in tenuti ville Tarscii districtu Jadre* koji neopravdano drži njezin brat Ugrin Ugrinić.⁴⁶ Ugrin je svejedno neometano uživao posjed još 1435. kada je od zadarskog specijarija Vitula Vlatkovog preuzeo 180 libara na ime trogodišnjeg najma za šest ždrjebova u Tršcima, što

---

uel minus sue terre pastinate pro ipsum conductorem posite in Tarçci in hos confines ut dixerunt: de borea domina Magdalena de Varicassis, de trauersa posidet dictus locator, de sirocco possidet domina Maria de Briberio habitatrix Jadre, de quirina carssus, DAZd, SZN, Articucius, B IV, F II/190.

⁴⁵ *MCCCCXXXV, indictione XVa, die XXVIIo, mensis februaris, presentibus domini Venancio de Reccaneto, magistro cancelario perito et Ser Donato de Calcina habitatoribus ciuitatis Jadre testibus etc. Magister Marcus pictor condam magistri Menegelli pictoris cuius Jadre tamquam frater et heres legitimus condam Ser Simonis fratris sui et filii et etiam filii dicti condam magistri Menegelli abintestato defuncti per se suosque heredes et successores ex causa venditionis fecit vigorem et robur nec non dedit, cessit, transtulit, vendidit atque mandauit Ser Gregorio Merganich ciui Jadre ibi presenti, stipulanti et recipienti pro se suisque heredibus et successoribus omnem jus omnemque actionem realem et personalem etc., quod et quam habet, habuit et habere poterit, potuerat et posset quomodolibet in futurum in duabus sortibus terre aratorie positas in villa Terçi districtu Jadre infra suos veros confines. Quas duas sortes terre nobilis vir comes Ugrinus de genere Subich et dona Marisstella filia condam Johannis Neoric donauerunt iure proprio in perpetuum suprascripto Simeoni fratri suo ex certis rationibus et causis prout patet priuilegialibus literis capituli ecclesie S. Bartholomei Tiniensi scriptis MCCCCXX, die ultimo mensis nouembris, et ipsius capituli solito sigillo pendente comunitis visis et lectis a me notario infrascripto per totum ..., DAZd, SZN, T. de Prandin, B V, F VI, 86.*

⁴⁶ *DAZd, Šibenski bilježnici, sv. 3/II o, 107-8, od 13. VII 1433. Dugujem zahvalnost kolegi M. Ančiću jer me je uputio na ovaj podatak. Još više mi je pomogao u razgovorima pri pojašnjavanju pojedinih pitanja koja su se tijekom nastajanja ovoga rada nametala.*

znači da je godišnje ubirao deset libara po ždrijebu.⁴⁷ Iako je pitanje vlasništva, kao što rekosmo, bilo sporno, ipak je knez Ugrin Ugrinov iz Bribira u srpnju mjesecu iste godine prodao šest ždrijebova u Tršcima već spominjanome Zadraniu Grguru Mrganiću za cijenu od 300 dukata.⁴⁸ Isplate je primio u tri obroka, od kojih su sačuvane Ugrinove potvrde o primanju novca, jedna od 27. II. 1437. na 100 dukata⁴⁹ i druga od dana 15. I. 1445. na posljednjih 100 dukata.⁵⁰ Ujedno su Marisstela i Mihovil Lucić pokrenuli spor oko vlasništva, koji je vođen pred zadarskim knezom Antoniom Quirinom te je 14. veljače 1446. donesena i presuda u korist tužitelja, o čemu svjedoče dokumenti kasnijeg datuma.

Malo bismo što konkretnije doznali o samoj raspravi i razlozima zbog kojih je knez Ugrin spor izgubio da zadarski notar Ivan Calcina nije odlučio kupiti tih spornih šest ždrijebova u Tršcima od Marisstelle. Da bi se zaštitio od mogućih neprilika u vezi s tim posjedom, koji je bio predmetom negdašnjega spora, posebno stoga što je za tu svrhu Ugrin svojevremeno fabricirao jednu krivotvorinu, Ivan Calcina je, pozivajući se na odredbe zadarskog statuta, zatražio da se protokoliraju pismena svjedočenja sudionika rasprave koja se vodila pred zadarskim knezom Andrijom Quirinom iz 1446. godine.⁵¹ Tako su u siječnju 1457. pred zadarskim istražnim sucima svjedočili sudionici sada već davnoga procesa, Pavao de Georgiis kao bivši odvjetnik Grgura Mrganića te Rafael de Nassis, bivši odvjetnik Marisstelle, odnosno njezinog, sada već pokojnog, muža Mihovila. Obojica su dali kratke izjave o tome kako je Ugrin Ugrinić branio svoje pravo na posjed predočavajući nekakav falsifikat.⁵² Iscrpno je međutim o istome svjedočio sam Grgur Mrganić koji je, prisjećajući se davnih zbivanja, u potankostima prepričao događanja pred zadarskim knezom Quirinom u siječnju i veljači 1446. godine.

---

⁴⁷ 1435. 13. VI. *Spectabilis et egregius vir dominus comes Vgrinus Vgrinich de genere Subich sponte et ex certa sciencia nulloque errore fuit contentus et confessus habuisse et recepisse a ser Vitulo condam Vlatchi speciario Jadre libras centum octuaginta denarum paruum et hoc pro afictu et nomine aficti sex sorcium terre positarum in villa Terzi districtus Jadre annorum trium proxime preteritum ...*, DAZd, SZB, N. de Ho, B I, F I/3, 34.

⁴⁸ DAZd, SZN, T. de Prandin, B V, F VI, 24., od 11. VII 1435.

⁴⁹ 1436. 27. II. (1437.) *Comes Ugrinus de genere Subich de Berberio sponte et ex certa sciencia fuit contentus et confesus se habuisse et manualiter recepisse a Gregorio Merganich ciue Jadre ducatorum centum auri quas ab ipso habere debeat vigore debiti vigore unius scripti priuati manu ipsius Ser Gregorii quam dictus comes Vgrinich assuerut se perdidisse in suo castro predicto renuncias omnibus.. ducatorum centum auri dictus comes Vgrin fecit dicto Ser Gregorio ...*, DAZd, SZN, T. de Prandin, B V, F VI, 86'.

⁵⁰ 1444. 15. I (1445) *Comes Ugrinus Vgrinich de Rog nobilis de Breberio de genere Subich sponte et ex certa sciencia per se suosque heredes et successores fuit contentus et confessus se habuisse ... recepisse a Ser Gregorio de Mergane ciue Jadre ducatos centum auri boni iusti et legalis ponderis quos restabat dare pro quibusdam sortibus terre positas in villa Terçi districtus Jadre venditiis prout constat publico venditionis instrumento scripto et publicato per Ser Theodorum Prandino notarium iuratum Jadre in MCCCCXXXV, ind. XIII die lune undecimo mensij Julij. Et de quibus centum ducatorum auri ipsius Ser Gregorii facerat unum cirografum sigili et con solito sigilatam quod cirografi nunc dictus comes Vgrinus asseruit esse perditum eo tunc quam suprascriptum eius castelum Rog sibi fuerat acceptum*, DAZd, SZN, J. Calcina, B II, F III/88'.

⁵¹ Vidi priloga A.

⁵² Vidi prologe B i C.

Marisstella i Mihovil Lucić izabrali su za svojega odvjetnika doktora prava Rafaela de Nassis koji je pokrenuo spor protiv Grgura Mrganića kao tadašnjeg vlasnika posjeda i Ugrina Ugrinića. Mrganić se nije imao namjeru braniti pred sudom jer je posjed kupio od Ugrina. Zato je Ugrinu uputio Petricu konjušara koji mu je uručio tužbu i ujedno prenio poruku kako se mora pojaviti na ročištu u Zadru u naznačenom terminu. Ugrin se pojavio u određenom roku, odsjeo kod nekog Marzulina u zadarskom predgrađu, a nedugo zatim, susrevši se u gradu s Mrganićem, stao ga tješiti da će se cijela stvar odvijati na najbolji način u njihovu korist. Kazao je i to da je on svojoj sestri u zamjenu za sporne terene dao neke druge stvari, čime je ona bila isplaćena u cijelosti i posve zadovoljna te da je u tom smislu sastavljen privilegij koji on posjeduje. Pristupivši ročištu, Ugrin je zatražio odgodu od mjesec dana da bi mogao donijeti spomenuti privilegij. Dobiši zatraženu odgodu, napustio je Zadar te se uputio prema Kninu. Kako je bio prevrtljive naravi, priča dalje Mrganić, u Kninu je tražio načina kako doći do krivotvorenog privilegija protiv svoje sestre. A kako je svima koji ga poznaju znan kao prevarant, uspio je posredstvom nekih ljudi iz Knina ishoditi bianco papir ovjeren pečatom kninskog kaptola. Zatim je na njemu upisao sadržaj bez nazočnosti svoje sestre. S tom je krivotvorinom Ugrin došao u Zadar. Susrevši se sa svojim opunomoćenicima Pavlom i Ludovikom de Georgiis pred ložom kneževе palače, obznanio je da je donio privilegij kojega su onda svi nazočni htjeli vidjeti. On se, međutim, povukao s Ludovikom do bunara palače pokazavši ga samo njemu. Vidjevši i pročitavši privilegij, Ludovik je upozorio Ugrina da ga ne pokazuje knezu jer je knez razborit i on će sa svojim savjetnicima lako razabrati da je riječ o krivotvorini. Ugrin je samo drsko odgovorio da je privilegij valjan i da će njime osporiti optužbu, no Ludovik se i dalje tome protivio. Kada su konačno bili pozvani na ročište, Ugrin je predočio privilegij, a protivna je strana odmah uočila da je riječ o krivotvorini. I knez je očito raspoznao falsifikat te je pozvao sudionike da već sutra dođu na presudu. Iznenadivši se što je knez odlučio presudu izreći tako brzo, Ugrin se stao raspitivati kod jednog od njegovih vijećnika kako će presuda glasiti, a ovaj mu je priopćio da je presuda na štetu Ugrinovu jer je knez raspoznao krivotvorinu. Saznavši za to, Ugrin nije čekao presude, već je potpuno poražen otišao u predgrađe do Marzulina, gdje bijaše odsjeo. Uzjahavši konja, Marzulinu je samo kazao da neće sjahati sve dok se ne nađe u Ostrovačkom distriktu (dakle na prostoru druge jurisdikcije). I pošto je već bilo kasno doba i uskoro se dizao most kopnenih vratiju, odjahao je direktno u Podgrađe. Sljedećeg jutra izrečena je presuda u nazočnosti njegova opunomoćenika Jakova Ljubavca.

Upitan od strane istražnih sudaca što je bio sadržaj krivotvorine, Mrganić je odgovorio da se ne sjeća točno, ali se svakako odnosio na spomenuti posjed u Tršcima, a protiv Ugrinove sestre. Upitan nadalje kako zna da je Ugrin dobio pečat na bianco papiru, odgovorio je da je to čuo od nekih stranaca koji su u Zadar došli iz njegova zavičaja, ali se njihovih imena više ne sjeća jer je prošlo od tada puno vremena. Upitan konačno odakle zna da je Ugrin kazao Marzulinu kako neće sjahati dok se ne nađe u distriktu Ostrovice,

Mrganić je odgovorio da mu je to sam Marzulini prenio. Tu je svjedočenje završilo, a ovjerali su ga zadarski istražni suci Vid de Matafaris i Vid Detrik.⁵³

Tako je kneževom presudom utvrđeno pravo Marisstelle na osam spornih ždrjebova. Istovremeno je Grgur Mrganić pokrenuo spor protiv Jakova Ljubavca kao zastupnika Ugrina Ugrinića za povrat onih 300 dukata koje je platio Ugrinu i dobio ga. No tek je 1455. godine zadarski plemić Jakov Ljubavac obećao namiriti Grguru Mrganiću štetu, a Grguru su u međuvremenu bili založeni posjedi pokojnog Ugrina u Lišanima ukoliko do povrata novca ne bi došlo.⁵⁴ Za pretpostaviti je stoga da je Ugrin umro kratko vrijeme prije toga, dakle 1454/55.

Tek što je pribavio potrebna svjedočenja Pavla de Georgiisa od 16. siječnja i Rafaela de Nassisa od 20. siječnja, Ivan de Calcina kupio je od Marisstelle šest ždrjebova u Tršcima, što je bilo perfektuirano ispravoma šibenskog notara Kažota de Vicibus od 26. siječnja 1457. godine. Ugovorena je cijena iznosila 350 dukata, računajući 6 libara po dukatu. Sporazum između Marisstelle i Ivana Calcine ponešto je neobičan. Kupac će spomenuti teren isplaćivati u sljedećih 26 godina, po cijeni od 80 libara godišnje, a k tome će na ime najma davati godišnje vrijednost od sedamdeset libara, ali samo dok Marisstella bude na životu.⁵⁵ No već pri kraju iste godine, dana 10. studenog susrećemo novi problem. Pristupajući premjeravanju kupljenog posjeda u Tršcima, utvrđeno bi da su tamo jedva četiri ždrijeba. Stoga je Ivan Calcina zatražio da se cijena spusti za trećinu. Marisstella se ispričala Calcini tvrdeći da joj nije bila namjera prevariti ga, te je pristala na snižavanje ugovorene cijene. Tako su sačuvane i priznanice Marisstelle iz svibnja i kolovoza 1459. godine o tome da je primila trogodišnji godišnji obrok prema korigiranoj cijeni od šezdeset libara u ime kupovine i pedeset libara u ime najma godišnje.⁵⁶ Ujedno je Marisstella u

---

⁵³ Vidi prilog D.

⁵⁴ 1455. 17. XI., *Cum hoc sit quod Ser Gregorius de Mergane cuius Jadre optinuit in sui fauorem unam sententiam de ducatis trecentis auri latam per spectabilem virum dominum Andream Quirinis tunc honorabilem comitem Jadre scriptam manu Ser Johannis Bianco condam Ser Petri de Padua eiusquam cancelarij in 1445., indicazione nona die lune quartodecimo mensis februarij in contra et aduersus nobilem virum Ser Jacobus de Liubauac de Jadra tamquam procuratorem condam nobilis viri comitis Vgrin Vgrinich excalumniatoris dicti Ser Georgii ... pro sortibus sex terre positus in villa Tarzzi districtus Jadre venditis per dictum condam comitem Vgrinum dicto Ser Gregorio pro precio dictorum ducatorum trecentorum auri et deinde ipsi Ser Gregorio evicitis per dominam Maristellam uxorem condam Ser Michaelis Lucich de Sibenico prout in dicta sententia latus et diffusius continet a me notario infrascripto per totum visa et lecta. Slijedi pogodba o vraćanju novca, odnosno o zalogu Ugrinove zemlje u Lišanima što za ovu raspravu o zemljama u Tršcima nije od osobitog značenja, DAZd, SZN, J. Calcina, B V, F VII/4 158'-160'.*

⁵⁵ Vidi prilog E.

⁵⁶ DAZd, SZN, N. Lupović, Bun, F IIa, 15'. Marisstella je za dvogodišnji obrok primila 220 libara. 13. VIII. 1459. *Nobilis domina Maristella relicta condam Micaelis Lucich de Sibenico habitatrix in villa Tarcice districtus Jadre fuit contenta et confessa se habuisse et manualiter recepisse a ser Johanne condam ser Donati de Calcina notario iurato Jadre partim in pecuniis numeratis et partim in aliis rebus mobilibus primo libras sexaginta paruorum pro parte solutionis precii illarum sortium positarum in dicta uilla Tarcice quas ipsa dicto ser Johanni tradidit prout constare dixerunt publico instrumento uenditionis scripto manu cancelarii Sibenici anno domini a natiuitate 1456 ind. die 26 mensis januarii. Item in alia manu libras quinquaginta paruorum pro affictu dictarum sortium iuxta conuentiones et pacta quod inter se habent de precio dictorum terrenorum et de solutione dicti precii et affictus prout etiam clare apparet publico*

siječnju 1458. godine imenovala Ivana Calcinu svojim odvjetnikom u svim poslovima i parnicama koje bi imala bilo u Zadru, Veneciji ili pak u zadarskom distriktu.⁵⁷

Godinu dana kasnije saznajemo zašto je premjeravanje prodanog posjeda pokazalo samo četiri ždrijeba i ujedno zašto je Marisstela dala punomoć Ivanu Calcini da ju zastupa u mogućim sporovima na prostoru zadarskog distrikta. Ona dva ždrijeba koja su nedostajala u Tršcima prilikom premjeravanja, preko deset godina neopravdano je držao Grgur Mrganić iako su bili vlasništvo Marisstele, a sada već i vlasništvo Ivana Calcine. To su ždrijebovi koje inače obrađuju bačvar Pavao i Grgur Fezorić. Calcina i Marisstela pokrenut će parnicu tražeći naknadu za sve vrijeme u koje je Grgur Mrganić neovlašteno gospodario posjedom, znači za razdoblje od 10 godina.⁵⁸

Bojeći se daljnjih komplikacija oko terena koji je kupio u Tršcima, zatražio je Ivan Calcina i od Ugrinovih nasljednika izjavu kojom se odriču eventualnih prava na sporni posjed. Zato su ispravom izdanom u Skradinu 6. siječnja 1460. Ugrinovi nasljednici, udovica Margarita i petorica sinova, Budislav, Ivan, Lacko, Miklouš i Stjepan potvrdili pravo na posjed u Tršcima Marisstelli, a jednako tako i Ivanu Calcini na onom dijelu posjeda koji je od Marisstele kupio. Tek iz sadržaja te isprave postaje razvidno zašto je presuda zadarskog kneza iz 1446. glasila u korist Marisstelle. Naime, u ovoj se skradinskoj ispravi ističe da je Ugrin Ugrinić dao Marissteli kao miraz 8 ždrijebova u Tršcima u prigodi njezine udaje za Mihovila Lucića i o tome su bila sastavljena dva dokumenta.⁵⁹ Skradinski je knez Ivan Martinušević 27. veljače 1460. potvrdio vjerodostojnost rečene skradinske isprave,⁶⁰ a onda je 18. travnja 1461. sastavljena nova isprava u Zadru. U nju su ugrađene spomenute dvije skradinske isprave, te izjava Ivana Ugrinića, u toj prigodi nazočnog pred zadarskim notarom u ime svih baštinka kneza Ugrina kojim potvrđuju vlasništvo nad posjedom u Tršcima svojoj tetki Marisstelli, odnosno Ivanu Calcini.⁶¹ Time je spor bio okončan.

Spor između Marisstelle i brata joj Ugrina trajao je više desetljeća. Nisu sačuvane sve isprave i presude vezane uz njega, ali ih je dovoljan broj da se može rekonstruirati cijeli

---

instrumento infrascripto scripto manu mei Simonis notarii infrascripti in 1457, die Xo mensis nouembris. Et hec omnia soluta fueriut vsque ad die primum mensis decembris proxime preteriti prout in quaterno dicti Johannis apparet pro secundo anno et secunda paga anni secundi solutionis tam precii quam afflictus dictorum terrenorum. Renuncians exceptioni non ..., DAZd, SZN, S. Damiani, B IV, F V/8, 2.

⁵⁷ 15. I 1457. (1458) (na margini) *Procura domine Maristelle in persona ser Johannis de Calcina notarii iurati Jadre. Nobilis domina Maristella relicta condam ser Micaelis Lucich de Sibenico habitatrix in Tarsci districtus Jadre omnibus modo, uia, iure usu et forma quibus melius sciuit et potuit fecit, constituit et solemniter ordinauit prudentem virum ser Johannem de Calcina notarium iuratum et ciuem Jadre ibi presentem et sponte hoc onus procurationis assumentem suum verum, certum et legitimum nuncium, missum et procuratorem. Et ipsos reuocandi in omnibus et singulis suis causis litibus quas habit uel habiturum est tam Jadre quam Veneciis cum quibuscumque personis quacumque de causa et occasione et maximo occasione quorumcumque bonorum positorum Jadre et in eius districtu, DAZd, SZN, S. Damiani, B IV, F V/5, 211.*

⁵⁸ Vidi prilog F.

⁵⁹ Vidi prilog G.

⁶⁰ Vidi prilog H.

⁶¹ Vidi prilog I.

tijek spora, kao i dokumenti koji su nastajali u tom procesu pa smo ih u prilogu predložili redom kako su nastajali.

Kupljeni je posjed i narednih desetljeća ostao u vlasništvu Ivana Calcine, odnosno njegovih nasljednika. Štoviše, on ga je još nastojao povećati. U travnju 1460. dodao mu je šestinu od značajnog posjeda veličine 14,5 ždrjebova, koji nekoć bijahu vlasništvo pokojnog Maura de Grisogono, a sada njegovih nasljednika u selima Tršci i Magline.⁶² Iste je godine 7. rujna Ivan zajedno s trojicom sinova pokojnog Kreše Zadulina, inače kraljevog viteza i s Andijom Grisogono dao na obradu jedan teren u Tršcima trojici žitelja susjednog sela Podberjana na lokalitetima *Babe* i *Berdce* neposredno kod granice s Hotušinom koja ostaje sjeveroistočno.⁶³ Godine 1475. saznajemo da Marisstella više nije bila na životu kada je Ivan Calcina dao u najam terene u Tršcima Kreši Zadulinu i Ludoviku Matafaru.⁶⁴ Nadalje, Ivan Calcina s braćom Andrijom, Maurom i Tomom pokojnog Ivana de Grisogono daju 1489. godine u zakup pašnjak *Suanschina positum a parte boreali ville Terciczi* kmetovima u Tršcima, Bartolu Domuliću, Grguru Škariću, Radoju Bosinjaku i Smoljanu Radinoviću, a ovi će za uzvrat obrađivati jedan zgon na kojem se sije 14 kvarti žita.⁶⁵ Godine 1506., međutim, u Tršcima je na lokalitetu Zaselje vlasnik Ivanov sin Donat Calcina.⁶⁶ Dvije godine kasnije, 21. studenog 1508. godine ponovo se spominju tereni nasljednika pokojnog Ivana Calcine u Tršcima.⁶⁷ Ivan Calcina je inače kao zadarski javni bilježnik ostavio za sobom šest velikih tomova dokumenata koje je gotovo svakodnevno bilježio pune 53. godine, točnije od 1439. do 1492. kada je upisao posljednje instrumente svojom rukom, iza koje je godine vjerojatno ubrzo i umro.⁶⁸

Osim Ugrinića u Tršcima su kao posjednici u sredini 15. stoljeća zabilježeni i Markovići od roda Šubića. Tako je Juraj Marković, sin pokojnog Ivana Markovića 31. svibnja 1438. godine za cijenu od 32 dukata prodao ždrijeb od 32 gonjaja po hrvatskoj

---

⁶² DAZd, SZN, S. Damiani, B IV, F V/9, 23.

⁶³ DAZd, SZN, S. Damiani, B IV, F V/10, 111.

⁶⁴ 1475. ind. VIIIa, die VIIIo mensis aprilis. *Ibi egregius vir Ser Johannes de Calcina notarius et ciuis Jadrensis sponte et ex certa anime sciencia per se suosque heredes et successores pro annis quator inceperis die primo augusti proxime venturo dedit, locauit et affictauit viris nobilibus Jadrensis Ser Cressio condam viri nobilis Ser Donati de Zadolinis et Ser Johanni condam nobilis viri Ser Lodouico de Matafaris ibi presentibus et conducentibus totam et integram ipsius locatoris possessionem quam habet in villa Terzize et Zuanschia ac in eius pertinentiis comitatus Jadre ementi per ipsum locatorem ut asseruit partim a condam domina Maristella et partim a domino Francisco Damiani archidiacono Jadrensis, sve za 200 libara godišnje, DAZd, SZN, P. Dragono, B Ia, F I/3.*

⁶⁵ DAZd, SZN, J. F. Grisini, B II, F II/2, 26, T. RAUKAR, op. cit., 181.

⁶⁶ 1506. 6. XII., ... *per B. Bregezich da Tercizze, aquisito dal Matio Bogdanich da Galovaz di gognali 2 capi di viti posti sopra fondi dell'eredita del quondam signor Donato de Calcina in villa Terze loco Xasege.*, S. GUNJAČA, op. cit., 269. Naime u instrumentima samog Ivana Calcine spominje se lokalitet Seliščina, pa u odnosu na njega valjda i Zaselje, *petia terre vocata Zelischina positas in confinibus ville Terzzi.*, DAZd, SZN, J. Calcina, B V, F VIII/4, 168'. od 7. VIII. 1461. godine.

⁶⁷ 1508. 21. *nouembre per Zuane Colich da Terci, donazion fattali dal nobile signor Zorzi de Galellis, di gognali 1, 1/2 di capi di viti posti sopra fondi dell'eredita de quondam signor Zuanne de Calcina in villa ...*, S. GUNJAČA, op. cit., 281.

⁶⁸ DAZd, *Registar zadarskih notara.*

mjeri koji obrađuje Martin pokojnog Nikole Marića, a kojem ždrijebu s juga granicu čini posjed Mateja Bisante, sa zapada i istoka javni put, a na sjeveru je posjed Grgura Mrganića.⁶⁹ Ovdje je, čini se, važno istaknuti da Markovićev posjed graniči s onim Mrganićevim. Iako ne znamo je li riječ o Mrganićevu posjedu od dva ždrijeba koji je kupio od slikara Menegela, a taj je, sjetimo se, do 1420. godine bio dio Ugrina i Marisstelle ili pak o onome od 6 ždrijebova kojega je kupio od samog Ugrina, u svakom slučaju tereni Markovića i Ugrinića bili su u susjedstvu i očito je da su nekoć bili sastavnim dijelom jedne veće cjeline. I deset godina kasnije Matej pokojnog Pavla, zatim već spomenuti Juraj pokojnog Ivana koji nastupa u svoje ime i uime svojega brata Ivana, te Grgur pokojnog Grgura koji nastupa u svoje ime i uime svojega brata Ivaniša, (*omnes de genere Subich uocati Marcouichi*) prodaju Ivanu pokojnog Andrije Maurova Grisogono ždrijeb i pol u Tršcima razdobljen na više komada za cijenu od 70 dukata, u kojoj se prigodi ponovno opisuju međe cijelog sela.⁷⁰ Spomenuti Markovići, sada već pokojna braća Pavao, Ivan i Grgur kao i njihovi nasljednici, zasvjedočeni su inače kao posjednici u susjednim Kamenjanima.⁷¹ Informacije o veličini terena koji su bili tijekom 15. stoljeća u vlasništvu Šubića u Tršcima, na žalost, nisu dovoljno eksplicitne da bismo mogli zaključivati o njima s potpunom točnošću. Markovići su, kao što vidimo, prodali dva i pol ždrijeba u sredini 15. stoljeća, Marisstella i njezin brat Ugrin još dva 1420., a posjed oko kojeg su sporili Marisstella i Ugrin iznosio je osam ždrijebova. Šubići su dakle početkom 15. stoljeća posjedovali najmanje 12,5 ždrijebova, ali nije sigurno da je to sve. Svakako bi to bila najmanja veličina posjeda Marije iz Bribira u Tršcima, spomenute kao jedine posjednice od roda Šubića 1391. godine.

U svakom slučaju, tijekom 14. i u prvoj polovici 15. stoljeća Bribirci još posjeduju zemlje u Tršcima i dalje ih rasprodaju. Na čitavom nizu primjera vidljivo je da su Šubići, počevši od 1323. godine, otkako datira prvi podatak, pa do 1455. godine, kada susrećemo posljednji u više navrata rasprodavani posjed u Tršcima. Taj je proces vjerojatno započeo i ranije, jer već u drugoj polovici 13. stoljeća u Tršcima nalazimo kao posjednike pojedine zadarske građane, a oni su ga mogli kupiti samo od bivših vlasnika Hrvata, posjednika u Tršcima, izvan zadarskog distrikta.

---

⁶⁹ Vidi bilješku 38.

⁷⁰ ... *de austro Jelsane et partim Goriçe, de quirina est via antiqua comunis inter heredes de Gallelis et dictam villam Tarcici, de borea sunt terre et pascue dicte ville Mergliana, de traversa Lemeseuo hrastie, Hotuschina Zandulina, Camignane, Podbergliane i Starosane*, DAZd, SZN, J. Calcina, B II, F IV/6, 275.

⁷¹ 1450. 31. XII. Juraj pok. Grgura Markovića od roda Šubića prodaje zemlje po hrvatskoj mjeri od 32 gonjaja u Kamenjanima u ustaljenim međama, Radobudići, Uštipak, Jošane, Lemeševo Hrašće, Tršci, Podberiane, DAZd, SZN, S. Damiani, B II, F III/12.

Šubići posjednici u susjednim selima

Da bismo veličinu posjeda Šubića u tom dijelu današnjih Ravnih kotara kao i proces rasprodaje bibrirskih dobara mogli sagledati cjelovitije te ga pojasniti temeljitije ili barem oslikati, uputno će biti da izložimo neke od podataka o posjedima Šubića i u susjednim selima, a to znači u Kamenjanima, Lemeševom Hrašću, Račicama te u Jošanima i njima susjednim Lišanima. U svim su tim selima Šubići naime zasvjedočeni sa znatnim zemljišnim posjedom.

Podaci o posjedima Šubića u susjednom *Lemeševom Hrašću* potječu s kraja 14. stoljeća. Godine 1380. prodao je knez Damjan 25 gonjaja u tom selu, a u granicama se spominju i drugi Bribirci, nasljednici kneza Marka Bolšića i Butka Mizerića.⁷² Sljedeća je vijest iz 1397. godine kada se u Lemeševom Hrašću spominje *terra Subicorum* kao sjeverozapadna međa samostanskog posjeda Sv. Krševana.⁷³

U *Račicama*, koje su Tršcima bile na zapadu, Šubići su imali posjede još u 13. stoljeću. Tako 1275. godine Vučeta, sin kneza Budislava iz Bribira daruje teren u Račicama Mihi Pečaru, a taj je posjed graničio opet s Pribinom iz Bribira.⁷⁴ Očito je da to nisu bile sve zemlje Šubića u Račicama jer je i 1383. godine knez Marko pokojnog kneza Pavla Šubića iz Bribira prodao dio posjeda *in villa Rache districtus Jadre in loco uocato Ugrischina* za 150 dukata. U opisima međa tog prodanog posjeda pojavljuje se kao vlasnik opet Miha Pečar, praunuk već spomenutog istoimenog Zadrana iz 13. stoljeća.⁷⁵ Spomenuti je teren kupio Benedikt Galelli, čiji je otac Nikola bio velikim posjednikom na tom dijelu distrikta. On je 1366. godine prodao polovicu sela Zainici za 1000 dukata, a iz njegove oporuke sastavljene 1361. godine saznajemo da je imao zemlje u Rači i Tršcima. Štoviše, on je oporučno obvezao izvršitelje da sagrađe na njegovu terenu crkvicu sv. Nikole i da joj udijele zemljište u Tršcima veličine 12-15 gonjaja koje bijahu zgon njegova oca.⁷⁶

---

⁷² 17. IV 1380. ... *de trauersa et de siroco heredes condam comitis Marci Bolsich de Breberio, de quirina heredes condam Gregorii Bolsich et de borea Butcho Miserichich*, Arhiv HAZU, I d 38, 25'. S. ANTOLJAK, Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra, *Radovi JAZU Zadru*, 9, Zadar 1962., 70.

⁷³ 1396. 11. II (1397), *Johannis Mircouich habitator Jadre com consensu domini Grisogoni de Soppe abbatis monasterii Sancti Grisogoni, dedit, vendidit et tradidit Ciuitano Boscouich habitator Jadre et Grupso Nicolich de Starossano capita vitum circa quinquam gognalium positarum in villa uocata Lemessouo Crastie super terram dicti monasterii Santi Grisogoni de Jadra in hos confines: de trauersa sunt terratici dicti monasterii Sancti Grisogoni, de austo via publica, de quirina dictum monasterium, de borea terra Subicorum*, DAZd, SZB, P. de Sarčana, B IV, F 64, 30.

⁷⁴ 1275. 16. IX. ... *terram meam positam in Račica. Ab austro possidet Pribigna de Breberio, ad oriente Draga relicta Cerne de Merga ..et a quirina seculari et a traversa est mea terra.*, CD, VI, 126; N. JAKŠIĆ, Zadarska plemićka porodica Martinušić-Pečar, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 30 (17), Zadar 1990/91, 96.

⁷⁵ 1383. Granice posjeda su slijedeće: *de trauersa est villa Terççi, de sirocco est monasterium sanctorum Cosme et Damiani de Monte partim et partim villa Gelsane Magne, de quirina partim dictus Ser Benedictus emptor, partim ser Vitus de Matafaris et partim ser Micha de Pechiaro et de borea partim dictus ser Micha de Pechiaro ...*, Arhiv HAZU, I d 38. f. 1. Za rodbinske odnose među Pečarima vidi N. JAKŠIĆ, Zadarska plemićka ..., 123.

⁷⁶ T. RAUKAR, op. cit., 129. i 176.

Najveći broj svjedočanstava o posjedima Šubića vezani su uz *Kamenjane* za koje rekосmo da su Tršcima na sjeveroistoku. O njima smo djelomično već pisali na drugom mjestu, a podataka je toliko da ih je izlišno sve nabrajati.⁷⁷ Svakako, najraniji bi dokument mogao biti već iz 1289. godine u kojem se spominju tereni u Kamenjanima i sinovi Budislava bibrirskog, Vučeta i Vuk. No dokument je toliko oštećen da je nemoguće donositi bilo kakve zaključke.⁷⁸ Butko pok. kneza Martina iz Bribira prodao je dva ždrijeba Zadraniu Pavlu pok. Kreše Krnarutića 1388. u kojoj su prigodi podrobno opisane granice sela, a krajem 14. stoljeća Damjan de Nassis kupio je dva ždrijeba u Kamenjanima od Bribiraca.⁷⁹ Tijekom 15. stoljeća u Kamenjanima su posjedovali veće površine Tomasina, udovica pok. kneza Budislava, 12 ždrijebova⁸⁰ te nasljednici kneza Marka, koji su po njemu prozvani Markovci i koji opet prodaju Nassisima 6 ždrijebova oko sredine stoljeća.⁸¹ Sam Grgur Marković posjedovao je u Kamenjanima više od 20 ždrijebova.⁸² Sličnih vijesti ima više, a vrijedno će ih biti nabrojiti i potanje raščlaniti jedino u slučaju ako se o Šubićima u Kamenjanima bude raspravljalo napose. U ovom nam je trenutku važno samo potvrditi da je posjed Šubića u Kamenjanima još uvijek velik i sredinom 15. stoljeća, a da je u ranijim razdobljima bio svakako veći, jer nema vijesti o kupnji terena, već isključivo o prodajama.

Što se tiče Šubića u *Jošanima*, o njima je već raspravljano u literaturi.⁸³ Vrijedi stoga iznijeti samo pokoji podatak. Već 1340., kada Damjan de Sloradis kupuje zemlje u Jošanima, kaže se da su one izmiješane sa zemljama Šubića.⁸⁴ Tako se i 1361. u prlici opisivanja međa susjednog sela Kokičane spominje da su Jošani dobro Šubića.⁸⁵ Tamo je već u prvoj polovici stoljeća imao posjede ban Mladen, jednako kao i u susjednim

---

⁷⁷ Neke je podatke o posjedima Šubića u Kamenjanima iznio i S. ANTOLJAK, op. cit., 78 i 79.

⁷⁸ 1289. 10. VII. *Et hoc est pro solutione unius debiti CCXL librarum, quas dictus Cosa Saladinus patruus meus ... de Camgnane quam ipse uendidit Uulcete et Ulecte, filiis condam comitis Budislai de Berberio ...*, SZN I, 40.

⁷⁹ 1388. 10. VI. Comes Butcho condam comitis Martini de Breberio de generatione Subichorum, Arhiv HAZU, I. d 38, 24.

1393-97. Mateo sin pok. Jurja de genere Subich iz Bribira prodaje Ser Damjanu pok. ... *de Nassis neke zemlje u Kamenjanima.... duas sortes terre cum duobus sedilibus tj. 64 gognaium ad mensuram Croaticam odnosno 32 gognaium per quemdam sortem ... positos in loco vocato Camignano ... de traversa est villa vocata Radobuddichi, de austro est partim villa vocata Uschipach et partim villa vocata Lemesseuo chrastie, de quirina est villa vocata Tercici, de borea est villa Podbergliane*, DAZd, SZN, P. de Sarčana, B I, F III/523.

⁸⁰ 1406. 3. III. ... *domina Tomasina relicta quodam comitis Budislai di Breberio ... duodecem sortes terre quas decem sortes posite sunt in Camignano et reliquas duas sotres posite sunt in Camignano in loco vocato Gussischina*, DAZd, SZN, P. de Sarčana B I, F X, 342.

⁸¹ DAZd, SZN, J. Calcina, B II, F III/9, 401 od 1446. 22. VIII.

⁸² DAZd, SZN, J. Calcina B II, F III/6, 276 i B II, F III/12.

⁸³ N. KLAJČ - I. PETRICIOLI, op. cit., 206, 218, 410-411 i 489. Na tome se mjestu inače šire raspravlja o problemu Šubića i njihovu podrijetlu. Za problematiku o kojoj raspravljamo na ovom mjestu ne čini nam se važnim upuštati se u tu raspravu, no treba istaknuti da se tu susrećemo s nekim interpretacijama koje nam se ne čine isuviše utemeljenim.

⁸⁴ 1340. 17. III. ... *que supradicte sex sortes terre et vinee sunt in pluribus peciis mixit cum terris Subichorum*, CD, X, 531-533.

⁸⁵ 1361. 19. II. ... *incipiendo quirina terenum Subich ville Gesane*, CD, XIII, 108.

Veterinićima.⁸⁶ Podataka ima i za 15. stoljeće, primjerice Ladislav Marković stanovnik Nina spomenut je kao posjednik u Jošanima 1450. godine.⁸⁷

Konačno Šubići su bili posjednici i u *Lišanima* koje su u susjedstvu Jošana i Veterinića. Spominju se tako 1384. godine kmetovi Šubića u Lišanima koji uzimlju u zakup vinograd rogovske opatije u susjednim Bubnjanima.⁸⁸ Grgur Ugrinić je zasigurno prije 1403. godine posjedovao 10 ždrjebova u Lišanima, od kojih je poloviću založio Zadraniu Šimunu Martinušiću za posuđenih mu 500 zlatnih dukata.⁸⁹

Na temelju predočene dokumentacije vidljivo je da su Šubići držali velike posjede na istočnoj granici Zadra, od Račica i Tršaca, koji su Zadru najbliži, preko susjednih im Kamenjana, Lemeševog Hrašća i Jošana, koji se na ta sela nastavljaju istočno te konačno Lišana i Veterinića, koji su još istočnije u neposrednom dodiru s Jošanima. Vijesti kojima raspolazemo pripadaju vremenu u kojem smo bili u prilici poglavito pratiti rasprodaju tih imanja Šubića. Nema niti jedne vijesti o kupnji terena od strane Šubića. Osim toga valja istaknuti da su zemlje Šubića u vremenu u kojem su nam dokumentirane izmiješane s posjedima Zadrana, koji do njih dolaze, kao što to zorno pokazuju predočeni primjeri, kupnjama, i to ponajviše od samih Šubića. Prema tome treba zaključiti da je većina terena u nabrojenim selima koji su od kraja 13. i poglavito od 14. stoljeća u vlasništvu Zadrana kupljena upravo od Šubića. To će biti i razlogom da su Zadrani ishodili proširenje svojega distrikta 1324. godine upravo od jedne grane Šubića, Mirosłavića. To distrikturno proširenje nije moglo vrijediti kao privilegij vladara, odnosno bana. No Zadrani su takav privilegij bili ishodili već u sredini 13. stoljeća od Bele IV., što je zajedno s pristankom Mirosłavove grane na zadrasku jurisdikciju postalo solidnom osnovom u ostvarenju želje za proširivanjem distrikta. Time su naime obvezali najveće posjednike, dakle Mirosłaviće, da priznaju zadrasku jurisdikciju na tom prostoru. Sve nam to svjedoči da su Zadrani i prije nego su od Šubića ishodili priznavanje svoje jurisdikcije postali znatnim posjednicima na tom dijelu Lučke županije i to ponajviše zahvaljujući kupnjama terena upravo od Šubića. To je razlog zbog kojeg treba pretpostaviti da su Šubići u neko doba bili pretežitim, a u pojedinim slučajevima i jedinim vlasnicima u nabrojenim susjednim selima, Trščima, Račicama, Kamenjanima, Lemeševom Hrašću, Jošanima i Lišanima. Kada su Šubići stekli ovako velik posjed uz istočne granice Zadra, ostatak će za sada ipak samo u domeni domišljanja. Pretpostavljamo da su ga stjecali ili pak samo širili u vrijeme Arpadovića,

---

⁸⁶ 1403. 27. settembre: *Instrumento in forma di privilegio che contiene una lettera del Rè Ladislauo diretta al Capitolo di Zara, perche deputi una persona dello stesso Capitolo per investir signor Zorzi da Camaleth reggio familiare in tenuta e possesso delle ville Veterinich e Gielsane nel contado d'Ostroviza. Item investir lo stesso signor Zorzi nelle case reali poste à Zara in confin di san Platone vicino le case del signor Perusio de Nassis, le quali ville e case erano prima del bano Mladino caduto in digrazia reale, e confiscategli*, N. JAKŠIĆ, Regesti ... 91.

⁸⁷ S. ANTOLJAK, op. cit., 80.

⁸⁸ 1384. 30. IV., Braća pokojnog Dragača villani in villa Lissane domini comitis Gregorii de Breberio, DAZd, SZN, *Articucius*, B IV, F I, 16.

⁸⁹ N. JAKŠIĆ, Regesti ... , 93, ISTI, Zadarska plemićka ..., 114.

kada su Šubići imali vodeću ulogu unutar hrvatskog rodovskog plemstva. No o tome možda nešto kasnije.

Kninski biskup kao posjednik u Tršcima

Moguće iznenađenje glede vlasničkih odnosa iz druge polovice 14. stoljeća jest saznanje o posjedu kninskog biskupa u Tršcima kako se to izričito navodi u popisu gospodara sela iz 1391. godine. Najranija je vijest ona iz 1375. godine kada je nastao spor oko sudske nadležnosti u Tršcima pa nije slučajno da se upravo u tom dokumentu po prvi put izričito ističe da su Tršci u zadarskom distriktu.⁹⁰ U jednom se zadarskom dokumentu 18. kolovoza 1384. godine spominje i *vilanus* kninskog biskupa koji je nastanjen u Tršcima, očito kmet na biskupovu imanju.⁹¹

Ponešto drugačije problem vlasništva osvjetljava isprava iz 1382. godine kojom već spomenuti kninski biskup Pavao dariva zadarskim dominikancima nastanjenima u samostanu uz crkvu sv. Platona desetinu žita i vina od prihoda u Tršcima. Formulacijom .... *quantum permittente di una clementia ecclesie et dominio prefacte nostre ecclesie ex parte iobagionum in villa Terchech* jasnije se izražava činjenica o pripadnosti posjeda kninskoj crkvi, a ne samom Pavlu, koji joj je tada samo na čelu.⁹² Očigledno je stoga da se u prethodna dva dokumenta kninski biskup spominje kao čelnik kninske crkve, ali iz potonjeg dokumenta, koji je Pavao sam diktirao, vidljivo je da je neposredni posjednik sama crkva. Upravo ta činjenica dobiva svoju konačnu potvrdu u posljednjem od četiriju dokumenta koji valja predočiti u svezi s ovom problematikom. Godine 1419. Matija, arhidakon lapački i kanonik crkve sv. Bartula u Kninu u ime same crkve i njezinih kanonika daje braći Ivanu i Hrvatinu, zadarskim trgovcima i sinovima pokojnog Ostoje u zakup neka prava na osam ždrjebova oranica i vinograda u selu Tršci zadarskog distrikta.⁹³ Iz ovog je navoda očito da je posjed u Tršcima u vlasništvu kninske katedralne crkve, da njime sada upravljaju kanonici, a ne više biskup. To daje naslutiti kako je u međuvremenu, između 1391. i 1419. godine došlo do podjele prava uživanja posjeda kninske katedrale među biskupom i kanoničkim kolegijem. Ova vijest ima za nas prvorazrednu važnost i zato što smo razriješili pitanje veličine posjeda posljednjeg među vlasnicima koji se spominju u Tršcima 1391. godine.

---

⁹⁰ Vidi bilješku 23.

⁹¹ *Grescus condam Morse habitator ville Piscimani fecit domino fratri Johanni ordinis fratrum predicatorum de Jadra procuratorio et proprio nomine Catini villani episcopi tininiensis habitatoris in Terçiça ...*, DAZd, SZN, R. de Modiiis, B I, F I, 7.

⁹² CD, XVI, 293.

⁹³ 1419. 11. VII., *Venerabilis vir dominus Mathias archidiaconus de Lapaç et cannonius ecclesie Sancti Bartholomei Tiniensis nomine et vice dicte ecclesie Santi Bartholomei et aliorum canonicorum ... dedit, concessit et locavit Iohanni et Cheruatino fratribus et filiis quondam Ostoye mercatoris ... octo sortes terre aratorie et vineate posite in villa Terçiçi districtu Jadre ...*, DAZd, SZN, T. de Prandino, B II, F II, 217; Slijedeće je godine, 4. rujna arhidakon Matija spomenutog je Ivana Ostojinog imenovao zastupnikom crkve Sv. Bartola i njezinih kanonika u svim pravnim i crkvenim pitanjima. Vidi N. JAKŠIĆ, O katedralama hrvatske i kninske biskupije, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 27 (14), Zadar 1987/88, 120.

Sada, nakon svih analiza koje se odnose na površine u Tršcima koje su bile u vlasništvu Zadrana, Šubića i kninske biskupije dobivamo ukupnu veličinu sela izraženu u ždrjebovima, a prema popisu vlasnika iz 1391. godine. Zadrani tada posjeduju 34,5 ždrjebova, Šubići najmanje 12,5 ždrjebova i kninska crkva 8 ždrjebova, što ukupno čini 55 ždrjebova i podrazumjeva da u njemu živi barem 55 vilana koji obrađuju zemlje tamošnjih vlasnika. Ostaje nam, naravno, dilema samo oko toga jesu li Šubići Markovići u 15. stoljeću imali nešto više posjeda u Tršcima osim ona 2,5 ždrjeba koja su nam se obznanila u prigodi prodaje. Kada bismo razriješili tu nepoznicu, dobili bismo ukupan broj ždrjebova u Tršcima.

Tijekom 15. stoljeća, kao što vidimo, dolazilo je do vlasničkih promjena u Tršcima, ponajviše i ponovno na štetu Šubića. No susrećemo se i s nekim drugim novostima. Grisogoni su, primjerice, dio svojeg posjeda u Tršcima darovali 1465. zadarskom liječniku Andriji, valjda kao naknadu za neko uspješno obavljeno liječenje u porodici.⁹⁴

Crkva sv. Bartolomeja u Tršcima

Selo Tršci je pripadalo srednjovjekovnoj županiji zvanj Luka, a od 1324. godine uključeno je, kao što je rečeno, u zadarski distrikt. Prema crkvenoj podjeli bilo je svakako župa ninske biskupije i to, vidjet ćemo kasnije, kao krajnja župa te biskupije, u neposrednom susjedstvu drugih dviju crkvenih jurisdikcija, zadarske i skradinske. Seoska crkva posvećena sv. Bartulu, spominje se u dokumentima već 1289. godine, a onda višekrat kroz naredna stoljeća. Naime, tada je pred zadarskim sudom vođen već spomenuti spor nasljednika pokojnih Stjepana i Bocaričija de Formino s Bogdom de Lourechina glede ubiranja plodova s nekog terena u Tršcima, smještenog na sjeveroistočnoj strani puta koji je vodio od Kauril mosta (na potoku danas zvanom Kotarka) prema crkvi sv. Bartolomeja. Iz istog je dokumenta očigledno da je taj sporni posjed bio u neposrednom susjedstvu Zemuniku.⁹⁵

O crkvi sv. Bartula saznajemo detaljnije tek stoljeće kasnije, kada se Bartol pokojnog Radovana spominje kao gastald nove bratovštine sv. Bartola u Tršcima u prigodi kupnje jednog vinograda za potrebe rečene bratovštine.⁹⁶ O njezinom župniku Jurju

---

⁹⁴ 1465. 17. V. *Egregius vir ac arte et medicine professor magister Andreas phisicus salariatus in ciuitate Jadre*, dobio je *od nobile domine domine Nicolote relictæ Ser Johannis de Grisogonis ac Ser Andree et Ser Thome et Ser Mauro fratribus et filiis dictorum Ser Johannis et domine Nicolote 4 ždrjeba zemlje u Tršcima*, DAZd, SZN, N. Lupović, B un, 7a, 41'.

⁹⁵ 1289. Stana Bocorçi i kći Brana te Miha Mikuš u ime pokojnog Stefana de Formino o zemljama u Terçiçi. Dokida se sud glede zemlje u Tršcima ... *quod potocum totium ipsius ville libere et perpetuo sit predicti Bogdi secundum continentiam unius sui instrumenti facti manum Lodouisci sacri palatii notarii et nunc Jadrensis iurati ... "Anno ab incarnationis eiusdem millesimo CC septuagesimo primo ... Item de terrea, que est uersus traversam a via qua vadit in Kaurilmost ad sanctum Bartolomeum, quod Vitus de Cerna ipsi Bogde dedit ... per predicta omnia esse que est inter eorum villam et Semenicum ...*, CD, VI, 664.

⁹⁶ 1386. 6. II., *Emptio per nouam fraternitatem ecclesie Sancti Bartolomei de Tresci. Bartolus quondam Raduani de Tresci gastaldus fraternitatis noue ecclesie Sancti Bartolomei de dicta villa Tresci kupuje neki vinograd u tom selu koji graniči na jugoistoku s terenom Zuanne de Ciualellis*, DAZd, SZN, *Articucius*, B I, F II, 122.

doznajemo prvi put 1389. godine. On je svjedok posljednje želje Stoislava Stoimanovića iz sela Tršci zajedno sa suprugom mu Ružom, već spomenutim Bartolom Radmanovim, Milgostom Markovim i Vukom Pribislavićem, sve stanovnicima istog sela.⁹⁷ Rečeni je svećenik Juraj Krčić bio župnikom u Tršcima i 1402. godine, kada je kupio jedan brevijar *littere sclavice* od svojeg kolege Stjepana Jakovljevog, a koji je brevijar bio u vlasništvu pokojnog svećenika Dragonje.⁹⁸ Tih je godina crkvi sv. Bartola oporučno ostavio gonjaj i pol vinograda i Octimo Matejev, kmet Maura Grisogona u Tršcima, s tim da vinograd pripadne crkvi poslije smrti supruge mu Nise i kćeri Zorice.⁹⁹

Godine 1407. susrećemo se već s drugim župnikom u Tršcima. Njegovo je ime Šimun Bogdanov. On je u lipnju te godine kupio jednu drvenu kuću u Zadru u predjelu Sv. Ivana de Pusterla, na terenu baštinika Andrije Grisogona, pokojnog Ivana, kraljevskog viteza.¹⁰⁰

U godini 1451. nestao je staroslavenski brevijar koji je bio vlasništvo crkve i bratovštine sv. Bartula. Da li je ovdje riječ o onom istom brevijaru koji je na početku stoljeća kupio župnik Juraj iz ostavštine pokojnog svećenika Dragonje, to ne znamo. U svakom slučaju zastupnici crkve i bratovštine Ivan Vučinić i Juraj Pavlović traže *breuiare de littera sclaua ecclesie et fraternitatis Sancti Bartolomei de dicta villa Tercici* sudskim putem. Stjepan Dimitrov iz Bubnjana zna gdje se taj brevijar nalazi s obzirom na to da je i sam sudjelovao u njegovom otuđenju. On izjavljuje pred zadarskim plemićima Andrijom i Bartolom de Georgiis da će brevijar vratiti do blagdana Uzašaća Gospodnjega, koji te godine pada 3. lipnja ili će pak za njega isplatiti 26 dukata.¹⁰¹ Zajednica u Tršcima očito je ulagala u opremu crkve neophodnim inventarom, pogotovo knjigama. Tako je 9. travnja

---

⁹⁷ 1389. 25. IV., *Presbiter Giorgis parochianus ecclesie S. Bartolomei de Terçca*. DAZd, SZN, P. de Sacana. B I, F 7, 216.

⁹⁸ 1401. die XV mensis januarii. *Actum in capela Jadrensis. Presbiter Jeorgius Crchich parochianus ecclesie santi Bartholomei de Terçci diocesis Nonensis spectante pure et libere atestatus et confessus fuit se habuisse et recepisse a presbitero Stephano filio Jacobi parochiano de Stomorinaus diocesis Jadrensis vnum breuiarium littere Sclaua existentem in pignore et pro pignore pro ducatis auri sex apud ipsum presbiterum Stephanum positum per Dragognam presbiterum Sclauicum et hoc vigore vnus sue littere missiue per dictum Dragognam dicto presbitero Jeorgio in qua littera continebatur in effectu quod idem presbiter Stephanus deberet dare et assignare dictum breuiarium presbitero Jeorgio et recipere suam pecuniam videlicet ducatos IIII et sex ac eciam sicut alias per dominum Marinum archidiaconum Jadrensem fuerit definitum. Vnde dictus presbiter Jeorgius pro maiori cautela promissit et se oblagauit dicto presbitero Stephano se et sua bona semper in iudicio pro ipso respondere, ipsum librum prius pecuniam suam videlicet ducatos decemocto et soldos X etc. (naknadno dodano, uz znak koji nema odgovarajućeg mjesta u tekstu: *et quia idem Dragogna extiterat debitor dicto presbitero ... in ducatis XIIIII ponendo expensa*), DAZd, SZN, M. Salasich, B I, F I/1, 15., C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, Zara 1879., 413 naziva ga Giorgio Crchich.*

⁹⁹ 1400. 26. IV., *Testamentum Octime condam Mathei villanus Ser Mauri de Grisogonis in villa Terçiçi. Item reliquit ecclesie Sancti Barthy de Terçiçi unum gognaum cum dimidio vinee sue positum super terreno Ser Mauri de Grisogonis in Terçiçi scilicet post mortem predictarum Nise et Sorçe ...*, DAZd, SZN, *Vannes q. Bernardi da Firmo*, B II, F II/37.

¹⁰⁰ 26. VII 1407. *Presbiter Simon condam Bogdani officiante in villa Tersci districtus Jadre ...*, DAZd, SZN, *J. Trottis*, B I, F I/d, 94.

¹⁰¹ 1451. 11. IV., DAZd, SZN, *S. Damiani*, B II, F II, 13-14, od 11. IV. 1451.; Vidi i P. RUNJE, *O knjigama hrvatskih glagoljaša*, Zagreb 1988, 41.

1457. godine otkupljen staroslavenski misal od svećenika glagoljaša Jurja Zubine iz Zadra za cijenu od 86 libara. Zanimljivo je da se među predstavnicima sela koji misal kupuju navodi i zadarski notar Ivan Calcina. On je upravo tih dana postao jednim od patrona sela Tršci kupivši od Maristelle višeput spominjanih 6 ždrjebova terena. Isti su dan kupci predali Jurju 34 libre i 6 solida, obvezali se da će 25 libara platiti do blagdana Velike Gospe, a ostatak od 31 libre i 13 solida namirit će tijekom naredne godine. U to je doba župnikom u Tršcima bio Grgur Škarić koji se zajedno s ostalim suseljanima obvezuje na urednu isplatu rečenog duga.¹⁰² On se spominje prvi put 1455. godine, a posljednji put kao župnik u Tršcima dest godina kasnije.¹⁰³ Bio je zakupnikom desetine skradinskog biskupa na posjedima pod jurisdikcijom skradinske biskupije u zadarskom distriktu. Naime, istočno od Tršaca, a još uvijek u zadarskom distriktu prostirala se skradinska dijeceza, primjerice u Jošanima, Gorici, Nadinu i selima oko Nadina. Tako je svećenik Grgur Škarić predao svoju trećinu ukupne desetine skradinskome biskupu dana 29 srpnja za godinu 1458., a ona je za područje zadarskog distrikta iznosila ukupno 46 dukata.¹⁰⁴ Grgur je dana 9. travnja 1460. kupio i četiri gonjaja vinograda u predgrađu Zadra na lokalitetu Slafza jama.¹⁰⁵ Njegovo se ime susreće posljednji put u oporuci stanovitog Marichiusa Milčića iz Tršaca, koji svojim zastupnicima imenuje *Andream condam Ser Johannis de Grisogonis, presbiterum Gregorium parochianum ville Tercci et Helenam uxorem dicti testatori*.¹⁰⁶

Poznata su nam imena još dvojice seoskih župnika iz posljednjih desetljeća 15. stoljeća. Prvi je od njih Matej zasvjedočen zasad samo u popisu ravnokotarskih župnika zadarske i ninske biskupije 1482. godine. Četrdeset svećenika na saboru zaključuje izvješće o teškom stanju zadarskog kotara koje je izazvano turskim upadima i traže pomoć u Veneciji.¹⁰⁷ Drugi je Jakov, koji je tragično izgubio život 1499. godine zajedno s još šestoricom svojih kolega u jednom od brojnih prodora Turaka na zadarski teritorij u drugoj polovici 15. stoljeća. Tada su, kako nas izvješćuju ljetopisi fra Šimuna Klimantovića i fra Šimuna Glavića stradali župnici Praskvića, Miranja, Raštana, Mahuraca i Rogova, te župnici dviju susjednih župa, dum Jakov *na Trščah* i dum Luka *na Rašicah*.¹⁰⁸ Da li je već u toj prigodi postradala i crkva sv. Bartula, nije nam poznato. Tek bi temeljitiji pregled

---

¹⁰² 1457. 9. IV., *Presbiter Georgius Zubina de littera sclaua, habitator Jadre, per se suosque heredes et successores dedit vendit et tradidit Ser Johanni de Calcina, notario et civi Jadre, Vulcine Crixevich, Martino Marich, Milach ed Radoi Vuoinch de villa Tarcice districtus Jadre ibidem presentibus et ementibus nomine et vice fraternitatis totius ville predictae, unum suum missale novum de littera sclaua in carta pergaminea pro pretio librarum octuaginta sex ...*, DAZd, SZN, S. Damiani, B IV, F V, 2.; Vidi i P. RUNJE, op. cit. 39.

¹⁰³ 1465. 1. IX., *Presbiter Gregorius Scarich condam Bogdani de vila Tarcci parochianus dicte vile*, DAZd, SZN, J. Calcina, B V, F VII/3, 142.

¹⁰⁴ DAZd, SZN, J. Calcina, B V, F VIII/4, 154.

¹⁰⁵ DAZd, SZN, S. Damiani, B IV, F V/9, 16.

¹⁰⁶ 1465. 18. II., DAZd, SZN, M. Meladosich, B I, F III/3. Ovo isto ime Grgur Škarić spominje se u Tršcima i 1489. godine kao ime jednog od domaćih kmetova koji uzimlju u zakup pašnjak u Tršcima od Calcine i braće Grisogono (vidi bilješku 65). To znači da je i istoimeni svećenik bio rodom iz samog sela.

¹⁰⁷ G. PRAGA, *Atti de diplomati di Nona (1284-1509)*, *Archivio storico per la Dalmazia* XXI, Roma 1934., 117.

¹⁰⁸ I. KUKULJEVIĆ, *Arhiv za poviesnicu Jugoslavensku*, IV, 34 i 39.

bogate arhivske građe 16. stoljeća rasvijetlio sudbinu župske organizacije i samog crkvenog objekta kroz taj period. U to nas uvjerava djelomično sondiranje u instrumente iz sredine 16. stoljeća, u kojima susrećemo kao župnika u Tršcima svećenika Ivana Vrančića koji je 1551. godine spomenut kao mirovni sudac u jednome sporu.¹⁰⁹ Deset godina kasnije on uzima u najam 2,5 gonjaja kod crkve sv. Luke u Kamenjanima, a 1565. preuzima u zakup ispaše na lokalitetu Zuanščina od Tome pokojnog Šimuna Grisogono za cijenu od 24 libre godišnje.¹¹⁰ Kako su Tršci uskoro ušli u sastav Otomanskog Carstva, odmah nakon Ciparskog rata 1571. godine i kako su se u neposrednoj blizini odvijali ratni sukobi tijekom tog rata, osobito oko Zemunika i Vrčeva, onda bi se mogla izreći vjerojatna tvrdnja da je Ivan Vrančić bio možda i posljednjim njezinim župnikom do turske okupacije, te da je crkva stradala u spomenutim ratnim operacijama.¹¹¹ Od ostalih vijesti 16. stoljeća svakako je najvažnija ona koja se odnosi na prvi popis pučanstva zadarskog distrikta iz godine 1527.¹¹² Taj je popis nastao, na žalost, u godini velike turske ofenzive na zadarski teritorij pa podaci za mnoga naselja nedostaju, osobito za ona koja su bila raspoređena uz veliku lučku cestu kojom su se najvjerojatnije kretali turski pljačkaši. Tako nema iskazanih podataka za ona naselja koja su Tršcima bila na istočnoj strani, primjerice, Kamenjane i Lemeševo Hrašće. Tršci su na samom rubu tog prostora, a štiti ih, valjda, i kaštel u Zemuniku te su državni službenici tu obavili svoj posao. U Tršcima je dakle 1527. godine evidentirano 150 žitelja što je prilično veliki broj s obzirom na to da susjedna sela Starovšane tada broje 60, a Galovac svega 48 žitelja. Već je iz ovih podataka vidljivo da je selo Tršci bilo bogat posjed s mnogo obradive zemlje.¹¹³ Naprotiv, popis žitelja iz 17. stoljeća daje posve drugu sliku. U Tršcima su tada evidentirana 32 katolika i 9 šizmatika.¹¹⁴

---

¹⁰⁹ 1551. 10. XI., *Dominus presbiter Johannes Vrancich de Tersci*, DAZd, SZN, D. *Cavalca*, B I, F I, 21;

¹¹⁰ 1561. 11. VI., *Presbiter Johannes Vrancich parochus in villa Tersci terre Jadre* uzeo je 2,5 gonjaja *positas in villa Camegnane eiusdem teritorij prope ecclesiam S. Luce a parte orientali: de sirocco, borea et trauersa dominus Bernardinus de Galelli nobilis Jadrensis, et de quirina via qua itur ad piscinam super qua pecia sunt dua nolearia ... Secunde vero à sirocco Donatus Crisaua, à quirina Venerabiles domine moniales Ste Marie de Jadra, à borea idem dominus Donatus, à trauersa via ...*, DAZd, SZN, D. *Cavalca*, B I, F II/3.

1565. 12. IV. *Presbiter Johannes Vrancich de villa Tersci comitatus Jadre presenti et conducenti omnia et singula pascua et terreno pasculatoria posita in loco vocato Xuanschina terre dicte ville ...*, DAZd, SZN, D. *Cavalca*, B I, F II/6.

¹¹¹ O događajima u Ciparskom ratu na tom dijelu Ravnih kotara vidi N. JAKŠIĆ, *Zemunik, zadarski srednjovjekovni kaštel i turska kasaba*, Split 1997.

¹¹² Š. LJUBIĆ, *Commissiones et relationes Venetae*, I, Zagreb 1878, 196.

¹¹³ O stanju na zadarskom distriktu 1527. godine, N. JAKŠIĆ, *Srednjovjekovno Kamenjane*, 124, ISTI, *Zemunik ...*, 39-49.

¹¹⁴ Prema *descriptio Villarum et Animarum tam Chatolicorum quam Scizmaticorum Diaecesesis Nonensis* uz priloženu topografsku kartu kod M. BOGOVIĆ, *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za mletačke vladavine*, Zagreb 1982., sl. 5 i 6.

Potonji navodi svjedoče dakle o ustrojenoj župi u Tršcima i tijekom prvog dijela druge polovice 16. stoljeća. Činjenica je da je nakon mletačko-turskih ratova u 17. stoljeću crkva ostala ruševinom i uskoro pala u zaborav jer na terenu nije sačuvana uspomena na njenog zaštitnika. U svakom slučaju popis župnika crkve sv. Bartolomeja u Tršcima u srednjem vijeku zasad zaključujemo sljedećim poznatim imenima: Juraj Krčić (1389-1402), Šimun Bogdanov (1406), Grgur Škarić (1455-1465), Matej (1482), Jakov (do 1499) i Ivan Vrančić (1551-1565).

Župa sv. Bartola, koja je bila u ninskoj biskupiji, davala je i crkvenu desetinu biskupu ninskome. Sačuvana je vijest da je godine 1438. Ivan pok. Lovre iz Venecije, inače brat ninskog biskupa Natala, dao u zakup prihode od desetine uroda za tri susjedne župe, tj. sv. Bartola u Tršcima, sv. Luke u Kamenjanima i sv. Jurja u Podberjanima stanovitom Blažu Martinovom iz Preka, za cijenu od 125 libara.¹¹⁵ Zakup desetine svoje župe Tršci preuzeo je 16. lipnja 1459. godine svećenik Grgur Škarić za naredne tri godine u vrijednosti od 110 malih libara godišnje, kojega je imao isplaćivati ninskome biskupu u dva godišnja obroka, prvi na *incarnationis primo*, a drugi na svetkovinu sv. Jakova, dakle 25. srpnja.¹¹⁶

Uočljiv je nesrazmjer u visini zakupa desetine u ova dva postojeća izvješća. Ako je zakup crkvene desetine za Tršce u godinama 1459-1461. iznosio 110 libara, onda nije logično da je dvadeset godina ranije iznosio gotovo isto toliko za tri župe zajedno. Stoga valja pretpostaviti da se cijena od 125 libara u dokumentu iz 1438. odnosi na svaku od tri župe pojedinačno, dakle ukupno 375 libara za Tršce, Kamenjane i Podbarjane zajedno. Usporedi li se visina zakupa desetine za župe zadarske biskupije iz 1451. i 1453., onda je vidljivo da ona iznosi i po nekoliko stotina libara godišnje. Primjerice, zakup desetine za Tršcima susjedne Račice iznosi 266 libara ili pak za nedaleku Stomorinu Vas 170 libara godišnje.¹¹⁷ Činjenica da je zakup crkvene desetine u sredini 15. stoljeća iznosio 110 libara može se možda dovesti u vezu s onih 55 ždrjebova, koliko je mogla iznositi i ukupna veličina sela. Značilo bi to zapravo da je zakup desetine iznosio 2 libre po ždrijebu, naravno ukoliko su svi bili obrađeni. Usporedba visine zakupa prihoda od desetine morala bi donekle korespondirati i s brojem žitelja, a još više s brojem obradivih ždrjebova pojedinog sela.

---

¹¹⁵ 1438. 29. VIII., *Johannes filius condam Ser Laurentii de Venetia frater reverendisimi in Christo patris domini Natalis episcopi nonensis ... locavit et afficto dedit et concessit et locavit Blaxio filio condam Martini de insula Sancti Michaelis districtus Jadre (dio oštećen) de omnibus villis et terrenis spectantibus et pertinentibus infrascriptis tribus parochijs primo de parochia Santi Bartolomei ville Terzize, de parochia Santi Luce ville Camegnine et parochia Santi Georgij ville Podbriane ... et de hoc decima intellegit de vino, milei, farina suis surgo et mele afficti librarum centum vigintiinquam paruorum*, DAZd, SZN, *Nicolaus de Rosis de Pisis*, B un, F I/2, 45.

¹¹⁶ DAZd, SZN, *J. Calcina*, B V, F VIII, 243.

¹¹⁷ O zakupima desetine u sredini 15. stoljeća u zadarskoj nadbiskupiji vidi N. JAKŠIĆ, *Zemunik ...*, 30.

***

Nakon arheoloških istraživanja provedenih nedavno, u prilici smo ostatke crkve sv. Bartola i opisati te reći nešto više o vremenu njezina nastanka. Crkva je bila jednobrodna pravokutna građevina s apsidom koja je na vanjštini poligonalna, a u unutrašnjosti polukružna. Tim se svojim osobinama uključuje u skupinu sličnih objekata nastalih krajem 5. ili tijekom 6. stoljeća. Ruševina je u apsidi sačuvala svećeničku klupu, a na uzdužnim zidovima po dvojica vrata. Glavni je ulaz imala na zapadu i njime se ulazilo najprije u predvorje. Sačuvani su i skromni ostaci crkvenog namještaja koji su pripadali djelovima oltarne ograde crkve. Ulomci pluteja ukrašeni su tipičnim ranokršćanskim plitkoreljevnim ornamentima. Uz južni i sjeverni zid na istočnom dijelu crkvi su bile prigradene pravokutne prostorije, valjda kao pastoforije, a možda i krstionica. Pred ulazom u crkvu bila je podignuta grobna memorija s ostacima presvođenih grobnica i apsidom na istoku.¹¹⁸ Dimenzijama i oblikom apsidge spomenuta bi crkva bila srodna ranokršćanskoj fazi današnje župne crkve sv. Anselma u Ninu ali i nekim drugim objektima u sjevernoj Dalmaciji, koji se trenutno istražuju.¹¹⁹ U rezultatima objelodanjenih arheoloških istraživanja za sada se ne kaže ništa o tome kakva je sudbina zadesila objekt na kraju antike.¹²⁰ U svakom slučaju, crkva je u istim prostornim oblicima bila u funkciji i tijekom ranog srednjeg vijeka, kada je bila opremljena novim crkvenim namještajem predromaničkih stilskih odlika. Dobila je novu oltarnu ogradu, jedan šesterostrani i drugi, manji četverostrani ciborij. Ostaci klesarija predromaničkih odlika nisu stilski jedinstveni, što svakako svjedoči o sukcesivnoj obnovi tijekom 9., a možda i 10. stoljeća. U južnoj prigradnji crkve otkriven je i jedan ranosrednjovjekovni sarkofag isklesan od arhitrava s kolonade neke monumentalne antičke građevine.

Ostavljajući zasad po strani probleme vezane uz izvorni ranokršćanski sloj građevine, pokušat ćemo odgovoriti na neka pitanja vezana uz njezinu obnovu obilježenu razmjerno raskošnim predromaničkim slojem. Naime, crkva je valjda tijekom 9. stoljeća dobila ne samo oltarnu ogradu, već i monumentalni šesterostrani ciborij. Ciboriji su samo u izuzetnim slučajevima dokumentirani u ranosrednjovjekovnoj arhitekturi na prostorima pod upravom hrvatskih vladara. Sigurnije su posvjedočeni samo onaj četverostrani iz Stombrata u Bijaćima te šesterostrani ciborij iz Crkvine u Biskupiji kod Knina. Jedan je četverostrani ciborij podrijetlom najvjerojatnije iz Solina. To su zasad jedina tri objekta na kojima su tijekom 9. stoljeća zasvjedočeni ciboriji na prostorima hrvatske kneževine izvan dalmatinskih gradova. U svim se navedenim slučajevima objekti s ciborijima mogu

---

¹¹⁸ O različitim etapama istraživanja objekta pisao je u više navrata sam autor istraživanja. Osnovne informacije koje se na crkvu odnose donosimo prema sintetskom radu J. BELOŠEVIĆ, *Il complesso dell' architettura paleocristiana a Crkvina di Galovac nei pressi di Zadar, Radovi XIII. međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju*, III, Vatikan-Split 1998., 69-104. Tamo je nabrojena i sva ranija relevantna literatura vezana uz istraživanja.

¹¹⁹ O ranokršćanskom sloju ninske crkve vidi P. VEŽIĆ, Sklop župne crkve Sv. Asela, bivše ninske katedrale, *Starohrvatska prosvjeta*, III/ 15, Split 1985., 201-215. i N. JAKŠIĆ, *Nin, prva hrvatska biskupija*, Split 1997.

¹²⁰ Vidi bilješku 118.

neposrednije dovesti u svezu s vladarskim zadužbinama. Objekt na Crkvini u Biskupiji kod Knina identificiran je kao crkva sv. Marije koja je od 11. stoljeća bila katedrala hrvatskog biskupa, a ranije, tijekom 9. stoljeća mauzolej hrvatskih vladara.¹²¹ Onaj u Stombratima identificira se kao crkva sv. Marte u Bijaćima pred kojim je *dux/princeps* Muncimir u 892. godini izdao vladarsku ispravu, što, naravno, nije konačni dokaz da je crkva bila vladarskom zadužbinom.¹²² Treći ciborij, kojemu smo se založili za njegovo solinsko podrijetlo uklopio bi se u ovo pravilo samim značenjem što ga je Solin igrao u hrvatskoj povijesti u ranom srednjem vijeku.¹²³ Ako bi se pak i osporilo njegovo solinsko podrijetlo, kako to hoće T. Burić,¹²⁴ onda bi evidencija ciborija u hrvatskoj kneževini bila još siromašnija, svega dva primjerka, pa bi i značenje ciborija u Tršcima samo poraslo. U svakom slučaju, saznanje o ciboriju crkve sv. Bartolomeja u Tršcima upozorava na značaj što ga je ovo svetište u povijesnom smislu moglo imati među brojnim drugim predromaničkim crkvama na prostorima hrvatske kneževine.

Pokušat ćemo iz arheološke evidencije istaknuti one pojave koje bi potkrijepile navedenu tvrdnju o posebnom značenju srednjovjekovne crkve u Tršcima. Prva se odnosi na klesarske odlike što ga pokazuje ciborij, a ponajbolje se zrcale u njegovim kapitelima. Pronađeno je na terenu više cjelovito sačuvanih primjeraka kapitela i odmah je uočeno da su vrlo srodni nekim kapitelima pronađenim na Crkvini u Biskupiji kod Knina te na Crkvini u Koljanima kod Vrlike. To su kapiteli rijetko razvijene forme i izrazito plasticiteta, svakako najreprezentativniji primjerci u hrvatskoj predromanici kakvi su zasad zamjećeni samo na lokalitetima gdje je potvrđena djelatnost tzv. majstora koljanskog pluteja, pa ih stoga valja i pripisati njegovom klesarskom atelieru.¹²⁵ Kako je djelatnost

---

¹²¹ N. JAKŠIĆ, O katedralama ..., 120.

¹²² Temeljiti pregled literature o crkvi u Bijaćima vidi kod V. DELONGA, *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*, Split 1966., 44-47.

¹²³ N. JAKŠIĆ, Klesarska radionica iz vremena kneza Branimira, *Starohrvatska prosvjeta*, III/22, Split 1995., 146.

¹²⁴ T. BURIĆ, Predromanička skulptura iz crkve Sv. Spasa u Cetini, *Starohrvatska prosvjeta*, III/22, Split 1995., 189.

¹²⁵ N. JAKŠIĆ, Majstor koljanskog pluteja, *Izdanja HAD-a*, 8, Split 1984., 243-252; ISTI, Predromaničko kiparstvo u 1000 godina hrvatskog kiparstva, Zagreb 1997., 23. ISTI, Katalog izložbe *I Croati-Cristianesimo, Cultura, Arte*, Citta del Vaticano Musei Vaticani, 1999., 408. J. BELOŠEVIĆ, O rezultatima istraživanja lokaliteta "Crkvina" u selu Galovac kod Zadra u 1990. godini, *Radovi Fil. fak. u Zadru*, 30 (17), Zadar 1992., 87, uočava da su ti kapiteli posve srodni onima iz Koljana i Biskupije upućujući ujedno i na naše prethodne rezultate. Začuduje stoga kasnija primjedba istog autora da su predromaničku skulpturu u Tršcima klesari zadarski majstori, J. BELOŠEVIĆ, Dva predromanička ciborija iz Crkvine u Galovcu kod Zadra, *Radovi Fil. fak. u Zadru*, 32 (19), Zadar 1993., 205. Također i P. VEŽIĆ bez ikakve analize i argumentacije dodaje da bi to mogla biti ona klesarska radionica čije je postojanje pretpostavio Petricioli na razmeđu 8. i 9. stoljeća u Zadru, P. VEŽIĆ, *I cibori a pianta esagonale risalenti all'alto medioevo in Istria e Dalmazia, Hortus artium medievalium*, 3, Zagreb-Motovun 1977., 113. Stajališta ovih autora o zadarskom ishodištu radionice za koju u zadarskoj prebogatij gradi inače ne nalaze nikakve stilske paralele baziraju se očito samo na činjenici o Zadru kao Galovcu najbližem razvijenom gradskom središtu u kojem bi takova radionica mogla djelovati. Obojica inače priznaju da su stilske paralele kapitelima iz Galovca u okolici Knina što nas posredno navodi na zaključak da spomenute kninske reljefe vide također kao zadarske proizvode. No, o tome ipak u njihovim tekstovima nema niti jedne jedine riječi, jer bi to, dakako, bilo mnogo teže dokazivo.

majstora koljanskog pluteja potvrđena zasad samo na dva važna lokaliteta u okolici Knina (Biskupija i Vrljika), od kojih je jedan lokalitet identificiran kao mauzolej hrvatske vladarske dinastije, onda nema sumnje da nazočnost majstora koljanskog pluteja u Tršcima ukazuje i na značaj samog lokaliteta. Konačno, majstor koljanskog pluteja svakako je najkvalitetniji predromanički klesar svojega vremena u hrvatskim krajevima, o čemu smo već ranije pisali, a što u ocjeni značaja srednjovjekovnog lokaliteta Tršci ima određenu težinu.¹²⁶

Već smo spomenuli da je u ruševinama crkve sv. Bartolomeja u Tršcima pronađen i jedan srednjovjekovni sarkofag isklesan od antičkog arhitrava. Drugi takav sarkofag napravljen od antičkog arhitrava pronađen je upravo na Crkvini u Biskupiji, a u njemu je bio pokojnik s izuzetno raskošnom, paradnom konjaničkom opremom i bizantskim zlatnikom, svakako neki od hrvatskih kneževa 9. stoljeća.¹²⁷ Kod obaju spomenutih sarkofaga, onoga u Biskupiji i ovoga u Tršcima zamjećuju se neke zajedničke crte. U oba je slučaja raka isklesana na licu antičkog arhitrava, tako da je antičko naličje postalo dnom, a antičko lice rakom. Kiparski ukras, što ga je antički arhitrav imao u podgladu postao je sada licem srednjovjekovnog sarkofaga. Ovaj ujednačeni pristup preuređenju rimskih arhitrava za novu i u oba slučaja istu svrhu navodi nas na zaključak da je i klesar koji je pristupio preklesavanju, mogao biti u oba slučaja isti. Utoliko spoznaja o nazočnosti Majstora ko-ljanskog pluteja na oba lokaliteta dobija dodatno na značenju. Uostalom, evidencija kamenih sarkofaga na lokalitetima u srednjovjekovnoj Hrvatskoj nije velika, Knin, Stombrata, Solin, Tršci, Begovača. Vidimo da se među lokalitetima ponavljaju uglavnom oni gdje su pronađeni i već spomenuti ciboriji.

Nazočnost Majstora koljanskog pluteja u Tršcima i raskošni sarkofag s nekim, očito uglednim pokojnikom u njemu pokopanim unutar crkvene arhitekture, umnogome podsjeća na situaciju iz Crkvine u Biskupiji kod Knina.

Nastavljajući traganje za argumentima koji bi ukazali na značaj današnje ruševine u Galovcu, dolazimo i na problem izbora zaštitnika srednjovjekovne crkve u Tršcima. Ona je bila posvećena sv. Bartolomeju mučeniku, istome onom apostolu kojemu je u srednjovjekovnome vladarskom Kninu bio posvećen benediktinski samostan, inače najdirektnije vezan uz vladarsku dinastiju, a čiji je opat bio kancelarom hrvatskom vladaru.¹²⁸ I kada je nakon dinastičkih promjena u 12. stoljeću samostan izgubio na značenju, njegova je crkva pregrađena za katedralu kninskog biskupa, a sveti je Bartolomej nastavio biti njezinim zaštitnikom sve do turske okupacije Knina u 16. stoljeću.¹²⁹

Nije je li kult svetog Bartola u srednjovjekovnoj Hrvatskoj kraljevska opcija? To je pitanje koje postavlja kolega N. Budak u *Festchriftu* posvećenom uglednom mađarskom

---

¹²⁶ Vidi radove N. Jakšića citirane u prethodnoj bilješci.

¹²⁷ F. RADIĆ, Grobna raka iz starohrvatske biskupske bazilike S. Marije u Biskupiji kod Knina, i u njoj nadjeni mrtvački ostanci, *Starohrvatska prosvjeta*, II/2, Knin 1896., 73-86.

¹²⁸ Primjerice opat Adam 1066. godine, J. STIPIŠIĆ - M. ŠAMŠALOVIĆ, *Codex Diplomaticus*, I, Zagreb 1967., 105.

¹²⁹ Vidi N. JAKŠIĆ, O Katedralama ..., 124.

medievistu Janošu Baku.¹³⁰ Upozorava pritom na kraljevski samostan sv. Bartola u Kninu, na istoimenu crkvu u Ždranju kod Bribira gdje je zasvjedočen vladarski natpis te na sv. Bartula u Tršcima, pozivajući se pritom i na podatak iz zadarskog arhiva koji smo mu sa zadovoljstvom ustupili kao prilog pojašnjenju provokativnog pitanja. Zašto bi sveti Bartol bio vladarski odabir? Možda zato što je ovaj apostol prema legendi bio kraljevskog roda. Njegove su relikvije već u 9. stoljeću dospjele u Benevent u vrijeme vladavine langobardskog kralja Sicurda, a uskoro mu je svetište ustanovljeno u blizini katedrale. Nije li ovaj kult u Hrvatsku dospio iz Beneventa? - pita se N. Budak, podsjećajući ujedno na veze tamošnjih benediktinaca s našom obalom.

Pišući svoj kratki prilog, kolega N. Budak ističe kako je hrvatske veze kulta sv. Bartolomeja s vladarskom kućom iznio samo kao prilog u diskusiji koju je vodio s profesoricom frankfurtskog univerziteta Felicitas Schmieder, a koja pretpostavlja da je kult svetog Bartolomeja u europskim razmjerima tješnje vezan uz vladarske obitelji. U znanosti, kako vidimo, nije ovaj problem, koliko je meni poznato, detaljnije elaboriran. Upravo stoga ću sam iznijeti neke dopune kako bih ovu diskusiju pokrenuo dalje.

Uz kraljevsku palaču koja je bila podignuta u *castellum sancti Dionysii* u neposrednoj blizini Pariza (Saint-Denis) u blizini istoimene crkve posvećene prvome biskupu Pariza, postojao je još u merovinško doba kraljevski mauzolej posvećen Bartolomeju apostolu.¹³¹ Veza kraljevske palače i kulta sv. Bartolomeja potvrđuje se i u Paderbornu, ali na drugi način. Tamo je svetom Bartolomeju posvećena raskošna kapela uz negdašnju palaču Karla Velikoga, gdje je održan povijesni susret s Papom Lavom III. 799. godine. Podigao ju je biskup Meinwerk u prvoj polovici 11. stoljeća, točnije 1017. godine uposlivši na gradnji grčke majstore.¹³²

Sigurno će najavljene rasprave o vezi kulta sv. Bartolomeja i europskih dinastija, langobardske, merovinške, karolinške i možda nekih drugih, u koje bi se onda uklopila i slika iz Hrvatske, mogle donijeti šire argumentacije koje bi temeljitije pojasnile fenomen. Svakako, u slučaju sela Tršci nalazimo više indicija i potvrda za ono što bismo uvjetno nazvali hrvatskom vladarskom opcijom; crkvu posvećenu sv. Bartolu, raskošni sarkofag sukladan onome iz mauzoleja hrvatskih vladara u Kninu, majstora koljanskog pluteja kojega prema njegovoj visokoj kvaliteti, a još više prema izvedenim djelima (mauzolej u Biskupiji) možemo smatrati vladarevim majstorom i napokon ciborij koji je u Hrvatskoj 9. stoljeća zasvjedočen samo u rijetkim vladarskim crkvama. Konačno, valja razvidjeti kako

---

¹³⁰ N. BUDAK, *Was the Cult of Saint Bartholomew a Royal Option in Early Medieval Croatia? Festschrift in Honor of Janos M. Bak, The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways ...*, Central European University Press., Budapest 1998., 241-249.

¹³¹ M. WYSS, *Saint-Denis, 799 Kunst und Kultur der Karolingenzeit, Beiträge zum Katalog Ausstellung Paderborn 1999*, Mainz 1999., 138; S. McKNIGHT CROSBY, *The Royal Abbey of Saint-Denis from its Beginnings to the Death of Suger, 475-1151, Yale Publications on the History of Art 37*, New Haven/London 1987.

¹³² O palači vidi M. BALZER, *Paderborn, 799 Kunst und Kultur der Karoligezeit, Katalog des Ausstellung Paderborn 1999*, Band I, Mainz 1999., 117, a o kapeli sv. Bartola, H. BUSCH, *Germania Romanica*, Beograd 1965., 24.

se u ovako predočenu sliku uklapa spoznaja o posjedu kninskog biskupa u Tršcima, dakle u blizini crkve sv. Bartola.

Tek nakon ovog pitanja postaju jasniji i razlozi zašto smo činjenici o posjedu kninskog biskupa u Tršcima posvetili toliko pažnje. Zato što smatramo da nas saznanja o tom posjedu neposrednije vode u mnogo dublju prošlost. Procjenjujući vrijeme u kojem je kninska crkva postala vlasnikom osam ždrjebova oranica i vinograda u Tršcima, dolazimo do zaključka da se to moglo dogoditi dosta davno, svakako prije 12. pa čak i prije 11. stoljeća. Kninskome je biskupu, kojega ćemo za razdoblje do 12. stoljeća iz razloga preciznosti nazivati *hrvatskim biskupom*, spomenute zemlje darovao vrlo vjerovatno sam hrvatski vladar, jer ne nalazimo nikakvog drugog logičnog povijesnog objašnjenja po kojem bi to učinio netko treći. Ta hrvatski je biskup zapravo biskup hrvatskog vladara. Darivanje zemlje biskupu moglo se dogoditi samo u vrijeme dok je u Tršcima još bilo vladareve zemlje o kojoj, istina, zasad nemamo nikakve druge potvrde. No zato ćemo se pozvati na dokumentaciju o kraljevskim zemljama u neposrednom susjedstvu da bismo pokazali kako je vladarske zemlje u neposrednom okruženju bilo još čak i u 13. stoljeću.

Tršci se u povijesnim vrelima spominju prvi put u vrijeme kraljeva Krešimira i Zvonimira, i to u kartularu biogradskog samostana sv. Ivana Evanđelista. U popisu zemalja koje je samostan stekao spominje se i posjed u Kamenjanima u sljedećem citatu: *Terram autem in Chamennani, que incipit ab orientis puteo ad usque alium puteum occidentalis, de latitudine uero ad usque latus boreale, quicquid est ibi arabile, effectus ibidem unus ex fratribus, donavit eidem monasterio Pribbina Gussichius. Et hanc terram concessit ei rex Chressimir pro benedictione post tonsionem capillorum. Testibus his; Iurainna iuppano, Vuerdata, filio Aprileçi, Iohanne, schytanossa regis Suuinimiri, Thaisa, filio Iurra, et fere omnibus uillanis de his tribus uicis: scilicet Treiçici, Vchichi et Chamennani, et Michel castelano et Drago et Prestancio et Gregorio.*¹³³

Citat o terenu u Kamenjanima važan je stoga što je to selo Tršcima susjedno, a u njemu su, kako vidimo, kraljevske zemlje. Tamo se izričito kaže da je kralj Krešimir poklonio rečenu zemlju Pribinu Gušiću, a ovaj ju je potom predao samostanu sv. Ivana u Biogradu u nazočnosti različitih svjedoka, među kojima bijahu i žitelji sela Tršci, očito kao neposredni susjedi, zatim Ivan, štitonoša kralja Zvonimira, župan Jurin i drugi. Da li je u 11. stoljeću zemlja u Tršcima još bila kraljevska ili nije bila, to ne znamo. No, na primjeru Kamenjana pratimo proces feudalizacije u kojem se daruju vladarske zemlje kojih je u okruženju sela Tršci bilo svakako puno više tijekom 9. i 10. stoljeća.

Primjer sa selom Starovšanima možda je u tom smislu još ilustrativniji. U posljednjoj četvrtini 13. stoljeća, točnije 1285. godine darovan je cijeli posjed zadarskim koludricama Sv. Marije de Alta Ripa ispravom kralja Ladislava od 1. kolovoza. A Starovšane, prisjetimo se, neposredno graniče s Tršcima na sjeveru!¹³⁴

---

¹³³ J. STIPIŠIĆ - M. ŠAMŠALOVIĆ, *op. cit.*, 149.

¹³⁴ CD, VI, 533.

O mogućoj kraljevskoj zemlji u Tršcima ostalo bi sve na pretpostavci da nije vijesti iz druge polovice 14. i prve polovice 15. stoljeća u kojima se među vlasnicima zemlje, tada već gotovo isključivo zadarskim građanima i Bribircima, spominje i kninski biskup, odnosno kninski kaptol. Da ne bi bilo zabune, ovdje su kninski biskup, odnosno kaptol vlasnici, tu nije riječ o dijecezi, jer su Tršci bili na prostoru ninske biskupije. Treba kazati i to da u vrijeme kad je obnovljena sama crkva Sv. Bartula u 9. stoljeću, kninska biskupija još nije bila ustanovljena, a ni sjedište tada postojećoj hrvatskoj biskupiji još nije bilo kod Knina. No hrvatski je biskup onaj kojega ustanovljuje hrvatski vladar, pa je i zemlje mogao steći samo vladarskom darovnicom. Zato nam je važna činjenica da su u razdoblju od 11. do 13. stoljeća u najbližem susjedstvu sela Tršci, na samim njegovim sjevernim i istočnim međama u Starovšanima i Kamenjanima, posvjedočene kraljevske zemlje!

Prije nego što su tijekom 13. i 14. stoljeća Zadrani počeli kupovati terene istočno od Zemunika u Tršcima, Kamenjanima, Jošanima, Lemeševom Hrašću, od hrvatskog su rodovskog plemstva u tim selima zabilježeni kao posjednici poglavito Šubići. Postavlja se stoga logično pitanje čije su bile zemlje na tom prostoru od 9. stoljeća. Za sada imamo podatke o vladaru kao posjedniku dijela terena u Kamenjanima i najvjerojatnije u Tršcima. Možda se temeljem tih činjenica može odgovoriti i na ranije postavljeno pitanje kako su i kada Šubići stekli tako velike posjede istočno od Zemunika. Najvjerojatnije je da su Šubići postali baštinicima kraljevskih zemalja u okruženju. Taj je proces svakako bio završen u posljednjoj četvrtini 13. stoljeća, kada se u opisu granica kraljevskih Starovšana ističe da su na jugu vlasnici Šubići, a da se pritom više i ne nabrajaju sama sela.¹³⁵ Zaključili bismo dakle da tereni o kojima raspravljamo, nisu morali biti patrimonijalno dobro Šubića od davnina, a ako je takvih i bilo, onda ih je bilo manje i te su zemlje bile izmiješane s onim kraljevskim, potvrđenim u Kamenjanima, Starovšanima i Tršcima. No Šubićima je kraljevskom darovnicom iz 1292. ustupljen sav teritorij od hlivljanske župe do Senja, Gacke i Modruša, pa je očito da su već tada postali punim gospodarima, a na mnogim mjestima još ranije i vlasnicima nad ranije kraljevskim zemljama u tom prostoru.¹³⁶

Sabirući sve izloženo oko problematike arheološkog lokaliteta u Tršcima, čini se da možemo ponuditi neka rješenja vezana uz pitanja pod kojim je uvjetima ranokršćanska crkva obnovljena tijekom 9. stoljeća u srednjovjekovnom ambijentu u kojemu već od 11. stoljeća susrećemo toponim Tršci. Staru je crkvu obnovio očito neki član hrvatske vladarske porodice i posvetio sv. Bartolomeju apostolu. Samu je crkvu obdario terenom veličine osam ždrjebova, čime je izdržavana crkva i služba u njoj. Ova je crkva konačno određena i za mjesto njegova ukopa, a vladarska ju je porodica predala na upravu hrvatskome biskupu. Hrvatski je biskup tako postao baštinikom same crkve i pripadajućeg joj terena u Tršcima. Nakon dinastičkih promjena na početku 12. stoljeća uočljivo je zamiranje kulturnih mjesta vezanih uz grobove hrvatskih vladara. Kao i u drugim nekim slučajevima, upravitelj crkvenog objekta, kninski biskup postupno napušta skrb o samoj crkvi, ali i dalje uživa njezine posjede. Taj proces izvanredno dobro ilustrira primjer

---

¹³⁵ ISTO.

¹³⁶ CD, VII, 105.

kraljevskog samostana sv. Bartolomeja u Kninu, na što smo na drugom mjestu već ranije ukazali.¹³⁷ Dobit s posjeda u Tršcima uživa tijekom 12. stoljeća biskup sa sjedištem u crkvi sv. Marije u Kosovu kod Knina, a od 1185. kninski biskup s biskupijom u prostornim okvirima kako su joj bile određene na splitskim saborima iste godine.¹³⁸ Tako se dogodilo da tijekom 14. stoljeća nalazimo kninskog biskupa kao posjednika u Tršcima, a od 15. stoljeća, najvjerojatnije zbog nekog internog transfera, uživanje posjeda pripada kaptolu katedrale sv. Bartolomeja u Kninu. To je inače prilično kasni datum za podjelu dobara među biskupom i kaptolom, on se morao odigrati ranije. Samu crkvu kninski je biskup možda već u 12. a zasigurno u 13. stoljeću vjerojatno za neznatnu svotu ustupio zajednici vjernika i patronima sela, čime je ona postala župskim središtem u Tršcima a uz nju je onda u 14. stoljeću nastala i seoska bratovština. Tek od vremena u kojem je crkva postala zajedničko vlasništvo župljana sela Tršci uz nju se ustanovljuje i seosko groblje.¹³⁹ Zato će analiza groblja, kada rezultati istraživanja budu u cijelosti objavljeni, moći neposrednije ukazati na vrijeme kada je crkva postala svojinom seoske zajednice, *uniuersitas villici*, kako taj društveni oblik seoske organizacije definira zadarska arhivska građa.

---

¹³⁷ N. JAKŠIĆ, O katedralama ..., 124.

¹³⁸ CD, II, 139; N. JAKŠIĆ, O katedralama ..., 126.

¹³⁹ J. BELOŠEVIĆ, *Il complesso ...*, 72, tvrdi da među istraženim grobovima u Tršcima, razdoblju od 9. do 12. stoljeća pripada njih oko 150 ističući pritom da su mnogo brojniji u razdoblju između 12. i 16. stoljeća. O tome će se dakako moći temeljitije suditi tek kada rezultati istraživanja u cijelosti budu dostupni javnosti. Ipak, sudeći prema godišnjim izvješćima s istraživanja koje je Balošević objavljivao u razdoblju od 1989. do 1993. godine, broj od 150 srednjovjekovnih grobova za razdoblje do 12. stoljeća je prevelik. No taj broj zavisi prvenstveno o tome kako se datira građa pronađena u tim grobovima, što kod različitih autora pokazuje znatnija razilaženja.

Prilog

Popis svih isprava koje su vezane uz spor oko terena u Tršcima s prijepisom onih najvažnijih (od A-I)

- 1-2. između 1420. i 1433. u Skradinu. Ugrin Ugrinić daje osam ždrjebova u Tršcima kao miraz sestri Marisstelli u prigodi udaje za šibenskog plemića Mihovila Lukića. (dvije isprave-nisu sačuvane)
3. 1433. 13. VII. u Šibeniku. Maristella imenuje svojeg muža Mihovila prokuratorom s namjerom da ju on zastupa u sporu s bratom koji neopravdano uživa njezine terene u Tršcima. (DAZd, *Šibenski bilježnici*, 3/II, o, 107.)
4. 1435. 13. VI. u Zadru. Ugrin Ugrinić svjedoči da je primio 180 libara za najam posjeda Tršci od Vlatka Vitulovog (DAZd, *SZN, N. de Ho*, B I, F I/3, 34)
5. 1435. 11. VII. u Zadru. Ugrin Ugrinić prodaje šest ždrjebova spornog posjeda Grguru Mrganiću za 300 dukata. (DAZd, *SZN, T. Prandin*, B V, F VI, 24.)
6. 1437. 27. II u Zadru. Priznanica Ugrinova na 100 dukata (DAZd, *SZN, T. Prandin*, B V, F VI, 86'.)
7. 1445. 15. I. u Zadru. Priznanica Ugrinova na posljednjih 100 dukata. (DAZd, *SZN, J. Calcina*, B II, F III/88')
8. 1446. 14. II. u Zadru. Presuda zadarskog kneza A. Quirina u korist Marisstelle, a protiv brata Ugrina, odnosno Grgura Mrganića. (nije sačuvana)
9. 1455. 17. XI u Zadru. Obveza Ugrinovog prokuratora Jakova Ljubavca da će namiriti Grguru Mrganiću štetu. (DAZd, *SZN, J. Calcina*, B V, F VII/4, 158'-160)
10. 1456. 4. XII. u Zadru. Ivan Calcina zahtijeva svjedočenje sudionika u sporu iz 1446. godine. (vidi prijepis A)
11. 1457. 16. I. u Zadru. Pavao de Georgiis kao negdašnji odvjetnik Grgura Mrganića svjedoči u korist Marisstelle. (vidi prijepis B)
12. 1457. 20. I. u Zadru. Rafael de Nassis svjedoči u korist Calcine kao negdašnji odvjetnik Marisstelle pred zadarskim knezom (vidi prijepis C)
13. 1457. 12. II. u Zadru. Grgur Mrganić svjedoči da je kupio posjed od Ugrina, opisujući spor pred zadarskim knezom kada je ustanovljeno da je Ugrin načinio falsifikat. (vidi prijepis D)
- 14-17. 1457. 26. I. u Šibeniku. Ugovori o prodaji Ivanu Calcini 6 ždrjebova u Tršcima. (nisu sačuvani)
18. 1457. 4. IV. u Zadru. Priznanica o primanju prvog obroka. (J. de Parencio od 4. travnja nije sačuvana)
19. 1457. 10. XI u Zadru. Prigovor Ivana Calcine o veličini kupljenog terena u Tršcima. (vidi prijepis E)
20. 1457. 15. I (1458) U Zadru. Maristella imenuje Ivana Calcinu zastupnikom u svim parnicama. (DAZd, *SZN, S. Damiani*, B IV, F V/5, 211.)
21. 1459. 21. V. u Zadru. Marisstellina potvrda o primanju dvogodišnjeg obroka od Ivana Calcine (DAZd, *SZN, N. Lupović*, B un F 7a, 15')

22. 1459. 13. VIII. u Zadru. Marisstella potvrđuje da je primila od Ivana Calcine ugovorenu godišnju svotu za terene u Tršcima (DAZd, SZN, S. *Damiani*, B IV, F V/8, 2)
23. 1459. 13. VIII. u Zadru. Marisstella potvrđuje Ivanu Calcini prava na dva ždrijeba u Tršcima koja neopravdano drži Grgur Mrganić već deset godina i bira ga zastupnikom u sporu protiv Mrganića (vidi prijepis F)
24. 1460. 6. I. u Skradinu. Ugrinovi nasljednici daju izjavu da sporni tereni pripadaju Maristelli, odnosno Ivanu Calcini. (vidi prijepis G)
25. 1460. 27. II. u Skradinu. Skradinski knez potvrđuje vjerodostojnost isprave od 6. I. 1460. izdane u Skradinu. (vidi prijepis H)
26. 1461. 18. IV. u Zadru. Ivan Ugrinić u ime svih nasljednika Ugrina Ugrinića potvrđuje pravo na posjed Tršci tetki Maristelli, odnosno Ivanu Calcini. (vidi prijepis I)

A 1456. 4. XII

MCCCCLVIo indictione Vta ab incarnatione, die IIIIo mensis decembris.

Nos Lodouicus de Matafaris, Cressius condam ser Georgii de Zadulinis et Vitus condam strenui militis domini Simeonis Detrico, iudices examinatores ciuitatis Jadre. Audita et diligenter intellecta petitione seu intentione. Coram nobis et officio nostro in scriptis producta per ser Johannem condam Ser Donati de Calcina notarium juratum et ciuem Jadre, eius proprio nomine et nomine procuratorio domine Maristelle relicte condam ser Micaelis Lucich de Sibenico per quam petiit et cum instantia requisuit vt vigore statuti positi libro secundo sub rubrica quo modo et ordine breuiarium testium et cetera capitulo quid incipit: Si aliqua persona etc.: Examinare uellemus pro fauore et conseruatione iurium suorum et dicte sue constituentis infarscriptos eorum testes super infrascripta eius petitione siue intentione. Et de eorum dictis attestationibus conficere publicum breuiarium testium scriptum formam predicti statuti cuius quidem petitionis siue intentionis sue tenor talis est uidelicet: Auanti de vui spectabili et egregij zentilomini ser Lodouice de Matafaris, ser Cresse condam ser Zorzi de Zadolini, Ser Vito condam miser Simon Detrico honoreuoli, zudixi examinadori de la cita de Zara. Comparo mi Zuan condam ser Donado de Calcina nodaro et citadin de Zara, meo proprio nomine et si come procurador de dona Maristella fiola de condam misser Zuan Neorich et relicta condam Ser Michel Lucich da Sibenico. Et cum instantia domando et rechiedo che per vui et officio vostro siano sub vinculo sacramenti examinado li infarscripti mei testimonii supra la infarscripta mia intentione, e questo per fauor et conseruacio de le nostre raxon quomodocumque et qualitercumque. Et che de li ditti et attestation de questi mei testimonii sia fato publico breuiario. E questo tuto domando secondo la forma de lo statuto de Zara posto in libro 2do. Quomodo et qua forma et ordine breuiarium testimonii spectabel signori zudixi examinadori dico et prouar intendo come nel tempo del regimento del condam misser Andrea Quirini alora honoreule conte de Zara la soprascripta domina Maristella ouer lo dito suo marido per so nome domandaua dauanti lo prefato misser Andrea Quirini che ser Grigor de Mergane citadin de Zara ha dauesse render et reaxare sei sua sorte de terra poste in la villa de Tercici del distreto de Zara le qual gran tempo per auanti li haueua date et donate in dote Vgrin Ugrinich de Rog suo fradelo lo qual ser Grigor non volando subintrare in iudicio in questa lite diti pro suo excalumniador lo dito Vgrino da lo qual haueua comprade quele sei sorte si come de tuto questo apar in la sentetia fata per lo dito condam misser Andrea in li processi de condam misser Zuan da Ca de Pesaro suo precessore ne la qual lite lo dito Vgrino chiaro conprehendo che la hauera sentencia in lo so contrario ando a Tinino e suo modo vsado fexe far li vno falso priuilegio de donacion in lo qual fo contegniva cum effeto come quela dona Maristella redonaua alo dito Vgrino le dite sei sorte la qual cosa fo et e falsissima ne lo iudicio de lo qual misser Andrea chiarissimamente fo discoperto per multe vie come lo dito priuilegio jera falso e non solo qui ma in lo proprio capitulo de Tinino, se trouo come vno ribaldo lo qual haueua hauuto lo sigello de lo dicto capitulo a petition del dito Vgrino haueua conposto quello falso priuilegio. Vnde videndo quello Vgrino cuesta iniquitate esser discoperta scampo via et non olso aspetare la prununtiation de la sentecia le qual ipse vedendo lo dito misser Andrea et altre raxon de la dita domina Maristella deti et prununcio

la so sententia diffinitiva in fauor de quela secundo la so domanda et contra li diti Vgrino et Ser Grigor si come in quela sententia apar. E preche io Zuane de Calcina antedito ho conprato nouamente de la dita domina Maristella le dite sorte sei poste in Tarcice et ho bisogno per cautella mia et de la dita far examinar li infrascripti mei testimonij et farne publico breuiario de le attestacion loro cossi per confusion de lo dito falso priuilegio di asserta donnacion come anche per ogni altra nostra raxon la qual hauer possiamo cerca et per caxon de le dite sei sorte contra qualungua persona de questo mundo. Et appar dictis nominibus domando et rechiedo che per lo officio vostro vi piaqua sacramentar et far examinar li infrascripti mei testimonii supra questa presente mia intention. Et de lo attestation loro farne publico breuiario per cautella et fauor de le nostre raxon quomodo cumque et qualiter cumque, e questo tuto secundo la forma et permission de lo statuto suprascripto. Saluo tamen mihi dictis nominibus omni iure addendi minuendi, corrigendi alios testes de nouo producendi et examinari faciendi etc. Testes egregio doctor misser Raphael de Nassi lo qual alora fo auocato de la dita domina Maristella, nobel homo Ser Pole de Zorzi lo qual sa tuto questo perche fo auocato in sieme cum condam ser Lodouico so fradelo de lo dito Vrgino. Ser Grigor de Mergane suprascripto lo qual ha praticato tuto questo par esser sta parte in la dita causa. Visa itaque et mature intellecta dicta petitione siue intentione nec non viso et clare intellecto suprascripto statuto nec non uno publico emptionis infrascripto, scripto et publicato Sibirici, manu Ser Caroti de Vitalibus cancellarii comunitatis Sibirici anno a natiuitate domini 1456. indictione IIIIta die 26. mensis januarij par quod clare apparet qualiter dictus Ser Johannes emit a dicta domina Maristella suprascriptas sortes sex positas in villa Tarcici districtus Jadre nec non viso instrumento procuracionis facto eidem Ser Johanni per dictam dominam Maristellam et scripto manu ser Johannis de Parentio notari iurati Jadre in 1455 indictione IIIa die secundo mensis augusti, consideratoque quod pars aduersa non reperitur Jadre nec eius districtus. Denique visis consideratis et excussis omnibus alijs que in predictis merito uidenda et excucienda fuerunt, Christi nomine inuocato a quo omne rectum procedit iudicium. Sedentes pro tribunali ante logiam magnam Jadre quem pro nostro tribunali ad hunc actum elegimus tamen omnes tres concorditer vigore predicti officii nostri et statuti preallegati dicimus terminamus et declaramus, et petitionem et requisitionem dicti Ser Johannis nobis factam ut supra admittimus tamquam bene et iudice factam et rationi consonam pro conseruatione dictorum iurium suorum et sue constituentis et subsequenter testes suos suprascriptos per nos examinari debere super dictam eius petitionem seu intentionem. Et dicta ipsorum testium reddigi in formam breuiarij publici cum solemnitate in statuto preallegata contentis, declarantes tamen quod dictum breuiarium testium illam tamen habeat firmitatem et robur, prout habent et habet dicta ipsorum testium et non alter.

Data et lata fuit suprascripta sententia per suprascriptos dominos iudices examinatores loco suprascripto presentibus ser Simone de Fanfogna nobili Jadre et ser Boglico de Nona mercatore ciue et habitatore Jadre testibus ad predicta specialiter adhibitis.

(DAZd, SZN, *S. Daminani*, B IV, F V/1, 33'-36)

B 1456. 16. I. (1457)

MCCCCLVI, indictione Vta ab incarnatione, die XVI januarii

(na margini) testum

Nobilis et egregius vir Ser Paulus de Georgiis, testis in suprascripta intentione positus et nominatus, juratus et examinatus per suprascriptum ser Lodouicum de Matafaris iudicem examinatorem de comissione sociorum suorum suprascriptorum. Qui ser Paulus suo sacramento suam testificationem manu propria scripsit et ipsi iudici porexit in hec verba videlicet: Ego Paulus de Georgiis juratus per supradictos dominos iudices examinatores dico quam dum ego et condam frater meus Lodouicus fuiseum aduocati ser Gregorii Merganich quando domina Maristella uel eius maritus Micael Lucich petebat sortes sex in Tercici quas ser Gregorius emerat ab Vgrino, et pendente lite multis diebus ser Gregorius fecit citari Vgrinum suum venditorem et examinatorem qui Vgrinus eo tunc produxit quoddam priuillegium Tiniensis Capituli per quod domina Maristella videbatur donasse predictas sex sortes Vgrino quod uidebatur expresse falsum quia predicta domina Maristella et eius maritus inter alia dicebant dominam Maristellam tunc temporis nunquam excessisse territorium ducalis domini, et ista et alia offerebant probare. Et illud priuillegium omnibus uidebatur falsissimum, et etiam ser Gregorio et mihi et cuondam fratri meo qui eram sui aduocati. Tandem Vgrinus relicta lite ab iit et dominus comes spectanto priuillegio protulit senteciam in fauorem domine Maristelle. Et hoc scio quia fui aduocatus ser Gregorio cum fratre meo.

Ego Paulus de Georgiis scripsi propria manu.

C 1456. 20 I (1457)

MCCCCLVI indictione Vta ab incaranatione die XXmo mensis januarii

(na margini) testis

Egregius legum doctor dominus Raphael de Nassis nobilis Jadrensis, testis in suprascripta intentione positus et nominatus juratus et examinatus per suprascriptum ser Cressium condam ser Georgii de Zadolinis iudicem examinatorem de comissione sociorum suorum qui similiter suo sacramento suam testificationem manu propria scripsit et ipsi iudici examinatori porexit in hec verba videlicet: Ego Raphael de Nassis legum doctor testis predictus juratus et examinatus per predictos dominos iudices super predictis capitulis et intentione dicti ser Johannis de Calcina de ueritate dicenda dixi et juramento meo firmaui omnia dicta et relata per suprascriptum ser Paulum fuisse et esse uera. In omnibus et per omnia sicut ipse ser Paulus testificatus est. Et hoc predicta scio quia tunc temporis fui aduocatus ser Michaelis Lucich de Sibenico dnomine Maristelle eius uxoris etc.

Ego Raphael de Nassis legum doctor manu propria subscripsi etc.

D 1456. 12. II (1457)

(na margini) testis

MCCCCLVI, indictione Vta ab incaranatione, die XII mesis februarii

Ser Gregorius Merganich cuius Jadre testis productus juratus examinatus et interrogatus ut supra per suprascriptum Ser Cressium de Zadolinis condam ser Georgij

judicem examinatorem quid scit de contentis in suprascripta. intentione supradicti Ser Johannis de Calcina suo sacramento dixit se tamen scire. Et quod res ita se habet quod alias supradictus condam Vgrinus vendidit ipsi testi sex sortes terre in villa Tarcice districtus Jadre pro ducatis trecentis auri quas sortes ipse testis per plures annos pacifice possedit absque aliquo impedimento. Postea uero dicta domina Maristella soror dicti Vgrini seu Micael Lucich de Sibenico eius maritus pro ea mouit litem ipsi testi querens recuperare ab ipso teste dictas sortes. Et ipse testis non intendens iudicium subintrare misit Petrizam cabalarium cum literis citatorijs ad citandum ipsum Vgrinum quod deberet uenire huc Jadram ad terminum sibi statutum per iudicium ad exalumniandum eum a dicta Maristella. Dans ipse testis ipsi Vgrino plenariam fidam et saluoconductum quod tute uenire posset. Qui Vgrinus cum venisset Jadram ad terminum sibi statutum aplicuit domum cuiusdam Marzulini in suburbio Jadre, et paulo post uenit in ciuitatem ad ipsum testem dicens sibi "ecce ego ueni in termino" et eo tunc ibi ceperunt loqui et ratiocinar de dicta lite. Et inter alia hinc inde dicta, dictus Vgrinus habuit dicere ipsi testi quod ipse non dubitabat ammittere litem nam dedit ipsi sorori sue tot arma et alias res quod ipsa plene soluta et satisfacta est pro ipsis sortibus terre. Et quod ipsa sibi fecit de ipsis sortibus certum priuilegium. Et ipse testis audiens hoc inuenit sibi aduocatos in curia Ser Paulum et Ser Lodouicum de Georgiis fratres et sic dictus Vgrinus subintravit iudicium et stetit in lite per aliquos dies demum petijt sibi dari terminum vnus mensis offerens se ostendere in illo termino tale priuilegium per quod confunderet omne ius aduerse partis quo termino obtento recessit ex Jadra et iuit Tininam. Et dum esset Tinine tamquam ille qui semper fuit calide astutus ut omnibus eum cognoscentibus notum est cepit querere et praticare qualiter sibi fieri posset quoddam falsum priuilegium contra ipsam sororem suam. Et in effectu tam sciunt facere sua astutia et sagacitate cum quibusdam hominibus de loco quod carta alba dicti falsi priuilegij occulte fuit sigillata sigillo capituli Tiniensis priusquam scriberetur quodcumque super ea, deinde fuit scriptum dictum priuilegium super dicta catra alba sigellata sine scitu et presentia dicte sororis sue. Quo priuilegio falso ita facto dictus Vgrinus iterum uenit huc Jadram ferens secum ipsum priuilegium. Qui cum uenisset inuenit ipsos Ser Gregorium testem et Ser Paulum et Ser Lodouicum sub logia palatij domini comitis hora iuridica post prandium et indicauit eis qualiter tulerat ipsum priuilegium. Qui omnes eo tunc ceperunt rogare dictum Vgrinum vt ipse uellet eis illud ostendere. Et ipse Vgrinus prima facie cepit eis recusare illud uelle eis ostendere tandem fuit contentus. Et sic se retraxerunt retro versus puteum curie dicti palacij ne alie persone que ibi tunc adderant illud audirent. Et ibi dictus Vgrinus porexit ipsum priuilegium ipsi Ser Lodouico ut illud legeret. Qui Ser Lodouicus cum uidisset et legisset dictum priuilegium statim dixit ipsi Vgrino caue ne ostendas istud priuilegium in iudicio quia certe si illud ostenderis litem ammittes quoniam dominus comes est sapiens cum suis consiliarijs immediate ipsi cognoscent maculam et falsitatem istam quod istud priuilegium et falsum. Qui Vgrinus cum quadam audacia sibi respondit: Immo non est falsum sed est bonum et equum et eo confundam omne ius aduerse partis. Et pur Ser Lodouicus sibi contrariabat. Et eo interim fuerunt uocati ad terminum et cum uocati fuissent dictus Vgrinus ostendit dictum priuilegium in iudicio quo ibi viso, ostensoo et lecto statim per iudicium cognitum fuit per

quasdam euidentias quem in eo uidebantur et per allegationes aduerse partis quod ipsum priuillegium erat falsum. Et dominus comes cognita tali falsitate et ribaldaria dixit utrique parti quod cras deberent coram eo comparire quia feret suam sentenciam et daret finem liti. Qui Vgrinus sciens quod dictus comes intendebat tam cito fere sentenciam cepit querere ab uno ex consiliarijs quomodo ista sentencia fieri debebat aut in suum contrarium aut in fauorem qui consiliarius aperte sibi dixit quod sentenciam habebit in contrarium quia dominus comes cognouit illud priuillegium esse falsum et nequiter factum. Et ipse Vgrinus sciens quod dicta falsitas est iam discoperta et non audens audire sentenciam totus confusus exiuit ciuitatem et iuit in suburbium domum dicti Marzulini ubi morabatur. Et dixit ipsi Marzulino quod postquam ascendet equum non descendet de eo donec non fuerit in districtu Ostrouicie. Et paulo post quia erat iam hora tarda leuato ponte sursum porturam terre firme ascendit equum et iuit ea nocte recto tramite ad Podgradie et mane sequenti lata fuit sentencia in eius contrarium ipso Vgrino absente sed presente pro eo Ser Jacobo de Glubauaç eius procuratore. Interrogatus quid continebat in dicto priuillegio dixit precise non recordari sed tamen scit quod erat contra dictam eius sororem occasione dictarum sortium. Item interrogatus quomodo scit quod dictus Vgrinus particauit confici tale falsum priuillegium et quod prius fuit sigillata carta alba quam scriberetur dictum priuillegium super ea, respondit quod postea hec omnia audiuit a quibusdam forensibus de illis partibus qui Jadram uenerant sed nominibus eorum non recordatur propter longitudinem temporis. Interrogatus etiam quomodo scit quod dictus Vgrinus dixerit dicto Marzulino quod postquam ascendet equum non descendet de eo nisi quando fuerit in districu Ostrouicie respondit se audiuisse a dicto Marzulino qui sibi postea dixit et aliud dixit se nescire. Super generalibus interrogatus recte respondit.

Ego Vitus de Matafaris iudex examinador Jadre me subscripsi. +

Ego Vitus Tetricus condam regij militis domini Simeonis iudex examinador Hyadre ad predictorum robur me supscripsi.

(DAZd, SZN, S. *Damiani*, B IV, F V/1 36-39')

E 1457. 10. XI

MCCCCVLVII indictione VIa ab incarnatione die Xmo mensis nouembris
(na margini) pacta pro Ser Johanne de Calcina notario iurato Jadre et Maristela

Cum hoc sit quod nobilis domina Maristella filia condam uiri nobilis Johannis Neorich de Sminouo et relicta condam Ser Micaelis Lucich de Sibenico habitatrix in uilla Tarcice districtus Jadre iure proprio et in perpetuum solemniter dederit, uendiderit et tradiderit prudenti uiro ser Johanni condam ser Donati de Calcina notario et ciui Jadre totas et integras suas sex sortes terre aratorie laboratiue et uineate positas in dicta uilla Tarcice in pluribus peciis infra suos ueros confines pro precio ducatorum trecentorum et quinquaginta ad rationem librarum sex singulo pro ducato. Quod totum precium idem ser Johannes emptor promissit ac conuenit ipsi uenditrici dare et integraliter persoluere in annis uiginti sex tunc proxime futuris annuatim pro rata quod est libras octuaginta paruorum in anno. Et insuper eidem domine Maristelle uenditrici omni anno quo ad usque uiuet dare et soluere

libras septuaginta paruorum in anno pro usufructibus dictarum sex sortium uenditarum quem usufructum ex pacto inter eos inito pro se reseruauit in uita sua tamen que due poste precii et afflictus annuatim ascendebant ad summam librarum centum et quinquaginta paruorum, prout hec omnia clarius continentur tribus publicis instrumentis scilicet uenditionis pactorum et afflictus factis et celebratis Sibenici ac scriptis manu egregii uiri ser Karoti de Vitalibus de Pirano cancelarius comunitatis Sibenici anno a natiuitate domini 1456. indictione die 26 mensis januarii a me notario infrascripto uisis et lectis per totum a quo ser Johanne emptore prefata domina Maristella iam habuit et recepit pro primo anno et prima solutione dicti precij libras octuaginta paruorum et similiter pro primo anno dicti afflictus libras septuaginta paruorum prout clare constat publico quietationis instrumento sibi de dictis pecuniis per ipsam uenditricem facto, scripto manu ser Johannis de Parencio notarij iurati Jadre in 1457 indictione Vta die uero 4o mensis aprilis. Et quoniam nuper dicte partes uidelicet domina Maristella et ser Johannes de Calcina predictus volentes uidere et discutere si dicte sex sortes terre uendite sunt integre prout uendite fuerunt uidelicet gognalia triginta duo pro sorte ipsas sex sortes mensurauerunt ad mensuram Jadre in quibus uix inuenerunt sortes quatuor uel circa et potius minus quam plus sortibus quatuor ad rationem gognalum triginta duorum pro sorte ad mensuram Jadre non obstante quod reperiantur sedilia sex et poduornicie sex tamen alia terrena ipsarum sortium defficiunt in qua mensura mensurata fuerunt tam terrena aratoria, pratiua, uineata quam etiam ea que laborari possent que tamen a memoria hominum non fuerunt laborata. Qua de causa suprascriptus ser Johannes emptor uolebat et omnino intendebat sibi per dictam dominam Maristellam reffici debere et subtrahi terciam partem de dicto precio et afflictu ex eo quia sibi deficit tercia pars et ultra terrenorum dictarum sex sortium sibi uenditarum qui iniquum et iniustum foret quod ipsa domina Maristella annuatim integraliter haberet et reciperet a dicto ser Johanne dictas libras octuaginta paruorum in rationem dicti precii et libras septuaginta paruorum pro afflictu dictarum sortium ut supra et quod ipse ser Johannes emptor uersa uice non haberet et possideret integras sex sortes terre prout sibi in conuentione conuentatum fuit per ipsam uenditricem vt in prealegato uenditionis instrumento apparet ubi legitur quod ipsa sibi uendidit totas et integras sex sortes terre. Qua propter suprascripte partes uidelicet dicta domina Maristella uenditrix ex una parte et dictus ser Johannes de Calcina emptor ex altera nullo errore fraude metu doloque ducti, sed libere sponte et ex certa sciencia cupientes inter se amicabiliter et pacifice componere et concordare et damno litibus et expensis parcere que inter eos accidere sperabantur occasionem predicta et in liti aliis de causis et respectibus hinc inde bene consideratis et maxime per dictam dominam Maristellam que nullo modo dixit uelle nec sue intentionis esse offendere deum et animam suam ac dictum ser Johannem compatrem suum quod in aliquo posset conqueri esse deceptus sed quod eius intentio semper fuit quod ipse ser Johannes soluat precium predictum pro rata eorum terrenorum que reperientur in dictis sex sortibus et non plus nec aliter. Vnde unanimiter et concorditer de plano ad talia pacta compositiones et condiciones peruenerunt uidelicet quod dictus ser Johannes cum heredibus et successoribus suis teneatur et omnino debeat et obligatus sit dicte domine Maristelle uel suis heredibus et successoribus dare et soluere et numerare usque ad annos

XXV inceptos die 26 mensis januarii proxime preteriti et ut sequitur finituros solumodo libras mille et quingentas paruorum annuatim pro rata. Hoc est omni anno libras sexaginta paruorum. Et hoc pro resto totali ac finali et completa solutionem dicti precii. Et quod ipsa domina Maristella cum heredibus et successoribus non possit nec aliquo iure, forma uel ingenio ualeat aliquid aliud habere petere nec optinere a dicto ser Johanne nec super eius bonis ullo unquam tempore pro toto dicto precio nisi suprascriptas libras mille et quingentas paruorum in termino dictorum uigintiquinque annorum annuatim pro rata que libre sextaginta paruorum sint et intelligantur esse loco dictarum librarum octuaginta paruorum quas annuatim sibi dare debeat ut in preallegato instrumento pactorum plenius legitur quid instrumentum pactorum in dicta parte tamen sit et intelligatur esse cassum irritum et inane. Ex eo quia ipsa domina Maristella dicto ser Johanni annuatim subtraxit de dicto precio libras uiginti paruorum occasione suprascripta. Et similiter quod dictus ser Johannes non teneatur nec aliquo iure obligatus sit ipsi domine Maristelle dare nec exbursare pro affictu suprascripte possessionis uendite nisi libras quinquaginta paruorum in anno incipiendo a die 26. mensis januarii proxime preteriti donec et quousque ipsa domina Maristella uiuet tantum. Quod libre quinquaginta paruorum sint et intelligantur esse loco suprascriptarum librarum septuaginta paruorum. quas sibi annuatim dare et soluere tenebatur pro affictu predicto, ut in preallegato instrumento affictus continetur. Quid instrumentum affictus in dicta parte tantum sit et intelligatur esse irritum cassum et inane ita tamen quod ipsa domina Maristella non possit ullo unquam tempore aliquid aliud habere nec petere a dicto ser Johanne nec ab eius heredibus aut successoribus pro dicto affictu donec uiuet nisi libras quinquaginta paruorum predictas in anno. Et hoc similiter causa et occasione predicta uidelicet quia deficiunt ipsis sex sortibus terrena suprascripta. Renuncians exceptionis dicta domina Maristella non sic facti et celebrati inter eos contractus presentis et non subtractarum annuatim dicto ser Johanni dictarum uiginti librarum paruorum de dicto precio et aliarum librarum uiginti paruorum de affictu predicto occasione suprascripta. Exceptioni deceptionis simulacioni contractus uis doli mali metus uel causa infactum actioni, conditioni sine causa et rei non sic geste et non sic habite et omni alii legum juris et statutorum auxilio. Que omnia et singula predicta, dicta domina Maristella per se suosque heredes et successores solemniter promisit et se obligauit dicto ser Johanni ibi presenti et pro se suisque heredibus et successoribus stipulanti semper et omni tempore firma, rata et grata habere et tenere obseruare et adimplere et in nullo contrafacere, dicere uel uenire per se uel alios aliqua racione uel causa de iure uel de facto. Sub pena quarti dicti pretii stipulata promissa et obligatione omnium suorum bonorum presentium et futurorum cum refectione etc. Qua pena soluta uel non etc. Actum Jadre in curia domus habitationis dicti ser Johannis presentibus ser Micaele condam Alegreti Perliza merzario et subdiacono Simone Glauinich ciuibus Jadre testis etc.

Damianus de Begna examinador (in margine)

Ego Damianus de Begna iudex examinador Jadre me subscripsi.

DAZd, SZN, S. *Damiani*, B IV, F V/4, 184-185.

F 1459. 13. VIII, (ulomak)

MCCCCLIII ind VIIa ab incarnatione die XIIIo mensis augusti

Domina Maristella relicta condam Micaelis Lucich de Sibenico habitatrix in uilla Tarcice districtus Jadre per se suoque heredes et successores nomine et titulo uere pure mere libere simplicis et irreuocabilis donationis quo dicitur inter uios quod nulla ingratitude uel offensa ualeat reuocari fecit uigorem et robur dedit, cessit, donauit, tradidit, atque concessit ser Johanni condam ser Donati de Calcina notario iurato et ciui Jadre per se suisque heredibus et successoribus stipulanti et recipienti omnia et singula sua iura et actiones reales et personales utiles et directas tacitas et experessas pretorias ciuiles atque mixtas que quas qualia et quanta habet habuit, habere potuit, posset, potiusset uel uidetur habere quomodocumque et qualitercumque contra et aduersus ser Gregorium Merganich ciuem Jadre et eius bona pro usufructibus, redditibus et prouentibus duarum sortium terre positarum in uilla Tarcice districtus Jadre olim dicte donatricis et nunc dicti ser Johannis terre partim uineate et partim aratorie super quibus sedebant duo uillici uidelicet Paulus botar et Georgius Fezorich quas duas sortes terre dictus ser Gregorius indebite et iniuste tenuit et usufructauit annis decem continuis de quibus ipsi donatrici huc usque non satisfecit et quos omnes usufructus redditus et prouentus iuxta ipsarum partium assertionem dictus ser Gregorius integraliter reficere et soluere tenetur tamquam ille qui iniuste ipsas duas sortes tanto tempore detinuit in preiudicium dicte domine Maristelle et iurium eius que multiplici ratione et causa semper ius optimum habuit in dictis duabus sortibus terre et in aliis quatuor in dicta uilla Terçe sitis que nunc sunt dicti ser Johannis. Et maxime vigore unius sentencie late de dictis terrenis in fauorem dicte donatricis et contra dictum ser Gregorium ac contra comitem Vgrinum Vgrinich de Rog in 1445 ind VIII die uero lane 24 mensis januarii quam quidem sentenciam nec non alia sua iura que habet in dictis terrenis dicta donatrix dicto ser Johanni donatario ibidem et de presenti dedit et tradidit in signum uere donationis et cessionis ac constituens ipsum procuratorem suum et nuncium specialem ut in rem suam propriam et ponens eum in locum et ius suum .....

(DAZd, SZN, S. *Damiani*, B IV, F V/8, 3)

G 6. I 1459. (1460) u Skradinu.

In Christi nomine. Amen. Anno domini 1459., indictione septima, die uero VI januariis. Actum Scardone in cancelaria comunis coram examinatore, notario et testibus infrascriptis. Ibi que personaliter constituta nobilis et egregia domina Margarita relicta comitis Vgrini Vgrinich de Rog de genere Subich nec non nobiles et egregii viri Budislauus, Johannes, Laçchus, Michlous et Stephanus fratres et filii ac vniuersales heredes dicti condam comitis Vgrini nullo errore, fraude, metu, doloseducti, sed libere, sponte et ex certa scientia per se eorumque heredes et successores ratificauerunt, confirmauerunt ac approbauerunt mihi notario infrascripto tamquam publice persone ibi presenti et stipulanti uice et nomine nobilis domine Maristelle olim sororis dicti comitis Vgrini et relicte ser Michaelis Lucich de Sibenicho ac nomine ser Johannis Donati de Calcina notarii et cuius Jadrensis quasdam donationes inter uiuos per dictum condam comitem Vgrinum Vgrinich

duabus uicibus solemniter factas dicte domine Maristelle de suis sortibus octo terre uel circa positis in villa Tarzi districtus Jadrensis prout plene constat publico priuilegio capituli Scardonensis et etiam publico instrumento scripto ac publicato Scardone tempore quo dicta domina Maristella nupsit dicto condam Michaeli Lucich prouit et sic in dictis priuilegio et instrumento solemniter, fideliter et rite factis et completis apparet et continentur, ipsa in omnibus et per omnia ratificantes et approbantes. Preterea simili modo pro se eorumque heredes et successores ratificauerunt et approbauerunt quandam summam latam occasione dictarum sortium positarum in villa Tarzi donatarum ut supra per condam magnificum virum dominum Andream Quirino olim honorabilem comitem Jadre in fauorem dicte domine Maristelle et contra dictum comitem Vgrinum ac omnes actiones ex ea summa finitos denique eorum modo et forma laudauerunt et approbauerunt venditionem iure proprio et in perpetuum factam per dictam dominam maristellam dicto Johanni de Calcina de dictis sortibus terre positas in Tarzi ut constaret publico instrumento celebrato Sibenici manu ser Casoti de Vitalis cancelarii comunitatis Sibenicensis, volentes et omnio intendentes ut dicta vnedicio dicto Johanni et suis heredibus et successoribus perpetuo sit firma, vallida et autentica tamquam bene et iudice facta et quod ipse Johannes emptor cum heredibus et successoribus suis de dictis sortibus possit et valleat suam omnimodam facere uoluntatem sine ulla contradistione, ...estia et impedimento dictorum domine Margarite ac filiorum eius predictorum eorumque heredum et successorum. Que omnia suprascripta predicta domina Margarita et dicti eius filii pro se eorumque heredes et successores promisserunt et se obligauerunt mihi jam dicto notario quibus supra nominibus stipulanti firma, rata et grata habere, tenere et non contrafacere, dicere uel venire per se uel alium in lite uel extra sub pena damni et interesse etc.

Actum ut supra coram nobile ser Simone Montanich examinatore comunis Scardone et in presencia ser Simonis Pticarich et Bartoli Silouich testibus habitis et rogatis. Et ego Simon Montanich examinador comunis Scardonensis manum meum misi. Et ego presbiter Cosmas archidiaconus Svcardonensis ac sacre imperiali auctoritate notarius necnon juratus tabellio ciuitatis Scardonensis omnibus et singulis premissis dum sic modo ut premittur fierent et agerentur interfui signoque meo et noto nomine subscripsi et publicaui.

H 27. veljače 1459., (1460) u Skradinu

Cum per diuersa mundi loca pleraque ob locorum distanciam de tabelionum fama soleat debitari, idcirco nos comes Johannes Martinuseuich comes Scardone etc. vniuersis et singulis presentes litteras inspecturis manifestum facimus quod venerabilis vir presbiter Cosmas archidiaconus Scardonensis publicus imperiali auctoritate notarius et cancelarius Scardonensis, qui sub die sexto mensis januaris proxime preteriti in 1459., indictione VII, scripsit, confecit et roborauit quoddam instrumentum et approbationem instrumenti pro parte vxoris et filiorum condam comitis Vgrini Vgrinich de Rogo in fauorem domine Maristelle relicte Michaelis Lucich de Sibenico et in fauorem Johannis de Calcina notarii Jadrensis de certis terrenis positis in villa Tarzi districtus Jadresis ut in ipso instrumento diffusius continentur etc., est publicus imperiali auctoritate notarius et cancelarius noster

fidelis, legalis, bone reputationis et fame artemque notarie publice fideliter exercitur, cuius scripturis hic et ubique eum cognoscentibus fides plena et indubia prestatur. In cuius rei testimonium has presentes fieri fecimus et sigilli nostri inpressione muniri.

Datum Scardone, die penultimo mensis februaris in 1459., indictione septima.

I 1461. 18. IV., u Zadru

Mo CCCCo LXIo, indictione IX, die XVIII mensis aprilis, tempore ac regiminis quibus supra, presentibus nobili viro ser Cressio de Ziuaelis et ser Benedicto condam Zanini testibus.

Cum hoc sit quod nobilis et egregia domina Margarita relicta comitis Vgrini Vgrinich de Rog de genere Subich nec non nobiles et egregii viri Budislauus, Johannes, Laçchus, Michlous et Stephanus fratres et fillis ac uniuersales heredes dicti condam comiti Vgrini ad cautellam in fauorem nobilis domina Maristella olim sororis dicti condam comitis Vgrini et relicte Ser Michaelis Lucich de Sibenico amite eorum ac in fauorem Ser Johannis condam ser Donati de Calcina notarii et iurati comunis Jadre somemniter fecerunt infrascriptam ratificationem et aprobacionem de infrascriptis terrenis et scripturis prout plene legitur publico instrumento rite et solemniter celebrato Scardone ac scripto et publicato manu venerabilis viri presbitri Cosme archidiaconi et notarii publici Scardone in 1459., indictione septima, die uero VI mensis februaris et recomendato litteris domini comitis Scardone datis ibidem die penultimo mensis februaris 1459. a me notario infrascripto per totum visis et lectis quorum instrumenti confirmationis et litterarum tenor sequitur et est talis:

(slijedi isprava od 6. siječnja 1459)

Tenor autem litterarum recomendatarum talis est, videlizet:

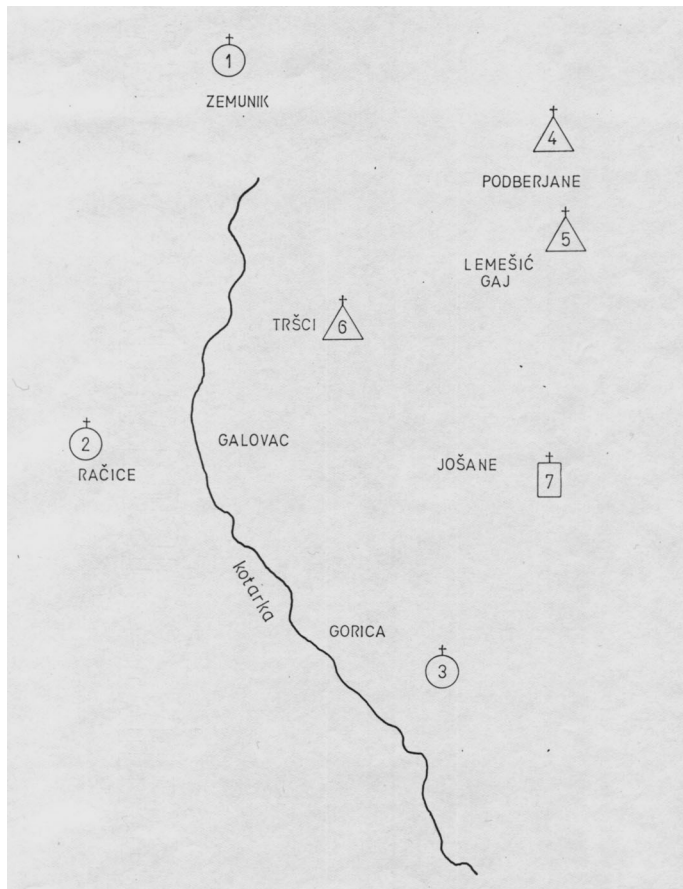
(slijedi isprava os 27. veljače 1459)

Nunc vero prefatus ser Johannes Vgrinich filius et heres dicti condam comitis Vgrini ut supra unus de suprascriptis nominatis et expressis in prealegato instrumento confirmationis personaliter se reperiens Jadre nullo errore, fraude, metu, doloque ductus sed libere, sponte et ex certa sciencia ad maiorem cautellam fidem et testimonium prealegati instrumenti celebrati Scardone ut premitur ad instanciam et requisitionem ser Johannis de Calcine predicti ibi presentis et stupulantis suo proprio nomine ac uice et nomine ut procurator ipsius domine Maristelle pro se suosque heredes et successores in presencia domini iudicis examinitoris, mei notarii et testum infrascriptorum dixit, manifestauit et publice confessus fuit omnia et singula in superitus allegati confirmationis instrumento contenta vera esse et fuisse et facta esse rite, solemniter de vnanimini consensu, scitu et uoluntate sua et dictorum matris et fratrum eius in omnibus et per omnia prout in eo legatur et anotatum est sine aliqua malicia, dolo uel fraude, volens et omnio intendens quod dictum instrumentum perpetuo suumsorciatur effectum secundum suam continenciam sine ulla diminutione. Hanc uero confessionem ductus Johannes Vgrinich non fecit causa derogandi in aiquo dicto confirmationis instrumento celebrato Scardone, sed illum magis confirmare et ratificare intendens, quouis hoc facere non erat necesse quia illud

instrumentum est celebratum rite et secundum ordines, consuetudines et solemnitates approbatas Scardone cum suis litteris recomenditiis sed uti predictum est hanc confessionem fecit pro habundantiori fide, cautella et roboratione jurium dictorum domine Maristelle amite sue et ser Johannis de Calcina suprascripti et heredum et successorum eorum quod scriptum est cautella .... non uocet. Que quidem omnia suprascripta idem Johannes Vgrinich pro se suosque heredes et successores promisit et se obligauit dicto ser Johanni de Calcina stipulanti nominibus quibus supra semper et perpetuo firma, rata et grata habere, tenere, attendere et obseruare et non contrafacere etc. super (sic!) pena quarti eius de quo contrafactum fuit et obligatione sui et omnium suorum ubicumque positorum presencium et futurorum cum refectione damnorum omnium etc. qua pena soluta uel non etc.

Actum Jadre in apotecha dicti ser Johannis de Calcina presentibus quibus supra.
Ego Johannes de Fumatis iudex examinador Jadre me subscripsi.
(DAZd, SZN, *N. Lupouich*, B I, F 7a, 36-36')

Likovni prilog

Položaj sela Tršci i susjednih srednjovjekovnih sela

- 1 – 3 crkve u zadarskoj nadbiskupiji, Sv. Jakov u Zemuniku, Sv. Marija u Račicama, Sv. Ivan u Gorici
- 4 – 6 crkve u ninskoj biskupiji, Sv. Juraj u Podberjanima, Sv. Luca u Kamenjanima, Sv. Bartol u Tršcima
- 7 crkve u skradinskoj biskupiji, Sv. Jakov u Jošanima

Srednjovjekovni toponimi sačuvani danas na terenu.

*Nikola Jakšić: THE RULER'S ENDOWMENT OF ST. BARTHOLOMEW IN
THE MEDIEVAL VILLAGE TRŠCI*

Summary

Tršci is a well known Medieval village nearby Zadar which had already been indicated as a locality within the Croatian kingdom by the second half of the 11th century. From 1324 the village was incorporated into the Zadar district when its property owners were mainly the citizens of Zadar. The Šubić family were also proprietors in Tršci with their 12 stallions and the bishop of Knin with his 8 stallions. The article establishes the ownership of 55 stallions which coincides it seems with how large was the village itself. Within the framework of property relationships the author elaborates the 15th century dispute over land in Tršci between Ugrin Ugrinić Šubić and his sister Marisstella, the daughter of Ivan Neorić.

The article draws attention to the archeologically investigated remains of the village church of St. Bartholomew. The author points out the titular of the church who it seems was the patron of a number of European dynasties during the early Middle Ages. He concludes that the early Christian church was restored in the 9th century by a member of the ruling dynasty who was eventually buried there in a sarcophagus. The article indicates markedly compatible phenomena in the archeological material discovered amongst the ruins of the said church with the archeological findings from Crkvina in Biskupija near Knin which housed the king's mausoleum.

The church functioned up to the Cyprian war during the second part of the 16th century when we find mention of its last bishop. It appears that the church was destroyed in that war.